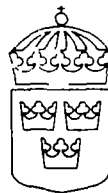

Regeringens proposition

1994/95:124

Ändringar i kriminalvårdslagstiftningen
(anstaltsindelningen m.m.)

Prop.
1994/95:124

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 8 december 1994

Mona Sahlin

Laila Freivalds
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås ändringar i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, vilka bl.a. syftar till att förbättra kriminalvårdens möjligheter att placera de intagna på en anstalt med lämplig verksamhetsinriktning. Ändringarna syftar också till att bekämpa förekomsten av narkotika och i övrigt förbättra ordningen och säkerheten i fängelserna.

Indelningen i riks- och lokalanstalter avskaffas. I stället föreslås att anstalterna endast delas in i öppna respektive slutna beroende på graden av säkerhet. Den som kan befäras missbruka eller på annat sätt ta befattning med narkotika under verkställigheten skall företrädesvis placeras i en sluten anstalt.

Vid fördelningen av intagna mellan anstalter av samma slag skall enligt förslaget i propositionen den som har behov av utbildning eller behandling som anordnas i viss anstalt, om det är lämpligt, placeras i denna. Vidare skall den placering eftersträvas som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen. Sammantaget innebär detta att den s.k. närhetsprincipen, enligt vilken en intagen om möjligt skall placeras på en anstalt nära hemorten, inte längre skall upprätthållas som en övergripande norm för anstaltsplaceringarna.

Försändelser till eller från de intagna i alla slutna anstalter skall få granskas för att undersöka om de innehåller otillåtna föremål.

I propositionen föreslås att om det behövs för att bedöma om ett besök skall tillåtas eller ej och om det i så fall skall vara bevakat skall det i förväg undersökas om den besökande är dömd eller misstänkt för brottslig verksamhet.

Enligt förslaget skall kroppsvisitation alltid göras när en intagen i en sluten anstalt återkommer till anstalten efter vistelse utanför denna eller när han har haft ett obehäskat besök, om det inte är uppenbart obehäskligt. Möjligheterna att i vissa situationer göra även annat än ytlig kroppsbesiktning, trots att det inte finns någon konkret misstanke i det enskilda fallet, utvidgas till att omfatta alla slutna anstalter. Kroppsbesiktning i form av urinprov och liknande föreslås få tas även i syfte att utröna om den intagne har använt dopningsmedel.

I propositionen föreslås också att det skall införas en uttrycklig bestämmelse om rätt för kriminalvården att omhänderta egendom i avvaktan på beslut om beslag.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 1995.

1	Förslag till riksdagsbeslut	5
2	Lagtext	6
2.1	Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	6
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt	7
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.	15
3	Ärendet och dess beredning	17
3.1	Lagrådet	18
4	Allmänna utgångspunkter	18
5	Nuvarande förhållanden	19
6	Nya regler om indelningen av anstalter och om placeringen av intagna	23
7	Granskning av försändelser	29
8	Besök	33
9	Användning av fängsel	37
10	Kroppsvsitation	38
11	Kroppsbesiktning	39
12	Dopningsmedel	41
13	Omhändertagande av egendom	43
14	Kostnader	45
15	Ikraftträdande	45
16	Författningskommentarer	46
16.1	Förslaget till ändring i rättegångsbalken	46
16.2	Förslaget till ändring i lagen (1974:203) om krimi- nalvård i anstalt	46
16.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.	51

Bilaga 1	Fängelseutredningens sammanfattning av betänkandet Verkställighet av fängelsestraff (SOU 1993:76)	53
Bilaga 2	Remissinstanserna – Verkställighet av fängelsestraff (SOU 1993:76)	67
Bilaga 3	Lagrådsremissens lagförslag	68
Bilaga 4	Lagrådets yttrande	79
Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 december 1994		81

Regeringen föreslår att riksdagen

antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i rättegångsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt,
3. lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 28 kap. 13 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

28 kap.

13 §¹

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning skall i tillämpliga delar gälla vad i 3 a, 4, 8 och 9 §§ är föreskrivet om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, får kroppsvisitation och kroppsbesiktning beslutas av polisman.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. *Verkställes* den av annan än läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov *må ej tagas* av annan än läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mera ingående undersökning *må* utföras endast av läkare.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär *blodprovstagning* får dock verkställas och bevitnas av en man.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. *Verkställs* den av *någon* annan än *en* läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov *får inte tas* av *någon* annan än *en* läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mera ingående undersökning *får* utföras endast av läkare.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevitnas av *någon* annan än *en* kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär *att blodprov eller alkoholutandningsprov tas* får dock verkställas och bevitnas av en man.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1995

¹ Senaste lydelse 1993:1408.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

dels att 6 § skall upphävas,

dels att 3, 7, 11, 26, 29, 42 och 52 a–d §§ skall ha följande lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 7 a § och 64 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §²

Kriminalvårdsanstalt är riksanstalt eller lokalanstalt.

Riksanstalt, lokalanstalt eller avdelning av anstalt är öppen eller sluten. För placering av sådana intagna som avses i 20 a § kan sluten avdelning inrättas som specialavdelning med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna.

Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, *förordnar vilka anstalter som är riksanstalter eller lokalanstalter, vilka anstalter eller anstaltsavdelningar som är öppna eller slutna och vilka slutna avdelningar som är specialavdelningar.*

Vad i denna lag sägs om öppen eller sluten anstalt gäller även öppen eller sluten avdelning av anstalt.

En kriminalvårdsanstalt eller en avdelning av en anstalt skall med hänsyn till graden av säkerhet vara öppen eller sluten. För placering av sådana intagna som avses i 20 a § kan en sluten avdelning inrättas som specialavdelning med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna.

Regeringen eller *den* myndighet, som regeringen bestämmer, *bestutar* vilka anstalter eller anstaltsavdelningar som *skall vara* öppna eller slutna och vilka slutna avdelningar som *skall vara specialavdelningar.*

Vad i denna lag sägs om *en* öppen eller *en* sluten anstalt gäller även *en* öppen eller *en* sluten avdelning av *en* anstalt.

7 §³

Vid fördelning av de intagna mellan öppna och slutna anstalter *iakttages följande.*

Intagen bör placeras i öppen anstalt, om *icke annan* placering

Vid fördelning av de intagna mellan öppna och slutna anstalter *skall följande iakttagas.*

En intagen bör placeras i *en* öppen anstalt, om *inte* placering i

² Senaste lydelse 1980:930.

³ Senaste lydelse 1988:622.

är påkallad med hänsyn till säkerhetsskäl eller med hänsyn till att möjlighet bör beredas honom till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som *icke* lämpligen kan anordnas i öppen anstalt. Vid bedömningen av om säkerhetsskäl påkallar annan placering skall bland andra omständigheter beaktas om fara föreligger för att den intagne skall avvika eller allvarligt störa ordningen genom att nyttja eller förfara olagligt med narkotika.

Den som undergår fängelse i lägst fyra år och den som i annat fall har dömts till fängelse i lägst två år för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som avser narkotika eller för försök, förberedelse, stämpling eller medverkan till brott som nu angetts skall placeras i slutan stalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att avvika eller fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats.

Prövning av om placering i slutan stalt skall ske med stöd av tredje stycket skall ske så snart verkställighet påbörjas eller annars så snart det finns anledning till det. Ett beslut om sådan placering skall omprövas när det finns anledning till det, dock alltid inom sex månader från föregående prövning.

en slutan stalt är nödvändig av säkerhetsskäl eller för att den intagne skall få möjlighet till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som *inte* lämpligen kan ordnas i en öppen anstalt. Vid bedömningen av om det av säkerhetsskäl är nödvändigt med placering i en slutan stalt skall bland andra omständigheter beaktas om det finns risk för att den intagne skall avvika. Vidare skall den som kan befaras missbruka eller på annat sätt ta befattning med narkotika under verkställigheten företrädesvis placeras i en slutan stalt.

Den som undergår fängelse i lägst fyra år och den som i annat fall har dömts till fängelse i lägst två år för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som avser narkotika eller för försök, förberedelse, stämpling eller medverkan till brott som nu angetts skall placeras i en slutan stalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att avvika eller fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats. Placeringen skall företrädesvis ske i en sådan anstalt eller avdelning av anstalt som är särskilt lämpad att tillgodose kraven på hög säkerhet.

7 a §

Vid fördelningen av de intagna mellan anstalter av samma slag skall den som har behov av utbildning eller behandling som

anordnas i viss anstalt, om det är lämpligt, placeras i denna. Vidare skall den placering eftersträvas som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen. Prop. 1994/95:124

11 §⁴

För att underlätta anpassningen i samhället kan *den som är intagen i lokalanstalt* medges att under arbetstid utföra arbete eller *delta* i undervisning, utbildning eller annan särskilt anordnad verksamhet *utom* anstalten. *Vid anstalt som nu sagts bör särskilda åtgärder vidtagas för att främja verksamhet av detta slag.*

Medgivande som avses i första stycket kan lämnas även den som är intagen i riksanstalt, om särskilda skäl föreligger. Vad som har sagts nu gäller dock inte en intagen som avses i 7 § tredje stycket.

För att underlätta anpassningen i samhället kan *en intagen* medges att under arbetstid utföra arbete eller *delta* i undervisning, utbildning eller annan särskilt anordnad verksamhet *utanför* anstalten. *Detta gäller inte en intagen som avses i 7 § tredje stycket.*

26 §⁵

Brev eller andra försändelser till eller från den som är intagen i slutet *riksanstalt* skall granskas för undersökning av om de innehåller något otillåtet föremål. Finns det anledning anta att en försändelse innehåller ett sådant föremål, får granskning i detta syfte *ske* även av en försändelse till eller från den som är intagen i *annan anstalt, om det är påkallat av säkerhetsskäl.*

Beträffande den som är intagen på specialavdelning, skall granskningen av brev eller andra för-

Brev eller andra försändelser till eller från den som är intagen i *en* slutet *anstalt* får granskas för undersökning av om de innehåller något otillåtet föremål. *Beträffande den som är intagen på specialavdelning skall en sådan granskning alltid göras.* Finns det anledning att anta att en försändelse innehåller ett sådant föremål eller *sker det stickprovsvis,* får granskning i detta syfte göras även av en försändelse till eller från den som är intagen i *en öppen anstalt.*

Beträffande den som är intagen på *en* specialavdelning skall granskningen av brev eller andra

⁴ Senaste lydelse 1988:622.

⁵ Senaste lydelse 1991:1133.

sändelser även syfta till att undersöka om de innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller något annat liknande förfarande. När det är påkallat av säkerhetsskäl, får granskning i detta syfte även ske stickprovsvis beträffande intagna i allmänhet samt, beträffande den som är intagen i sluten anstalt, om det är nödvändigt med hänsyn till hans särskilda förhållanden.

Första och andra styckena gäller ej sådant brev som enligt 25 § skall vidarebefordras utan granskning.

Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får han också hindras från kontakter med andra personer genom brev i den mån det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

försändelser även syfta till att undersöka om de innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller något annat liknande förfarande. Granskning i detta syfte får också göras beträffande andra intagna, när det finns anledning att anta att en försändelse innehåller ett sådant meddelande. Beträffande den som är intagen i en sluten anstalt får sådan granskning även göras stickprovsvis samt om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes särskilda förhållanden.

Första och andra styckena gäller inte sådana brev som enligt 25 § skall vidarebefordras utan granskning.

Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får den intagne också hindras från kontakter med andra personer genom brev i den utsträckning det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

29 §⁶

Intagen får mottaga besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. Han får ej mottaga besök som är ägnat att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka hans anpassning i samhället eller eljest vara till skada för honom eller annan. Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får han också vägras besök i den mån det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

En intagen får ta emot besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. En intagen får inte ta emot besök som kan äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka den intagnes anpassning i samhället eller annars vara till skada för den intagne eller annan. Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får den intagne också vägras besök i den utsträckning det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

⁶ Senaste lydelse 1993:1410.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i sluten rixanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för allvarlig brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs och lämpligen kan ske skall upplysningar också inhämtas om hans personliga förhållanden i övrigt. Vad som har sagts nu gäller ej, i den mån det är uppenbart obehövt på grund av att den besökande är känd eller av annat skäl.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i annan anstalt än sluten rixanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök får en sådan kontroll som avses i andra stycket göras i den mån det är påkallat av säkerhetsskäl.

Tjänsteman vid anstalten skall vara närvarande vid besök, om det är påkallat med hänsyn till säkerheten. Vid besök av advokat som biträder den intagne i rättslig angelägenhet får tjänsteman närvara endast om advokaten eller den intagne begär det.

Som villkor för besök kan av besökande underkastar sig kroppsvisitation eller yttlig kroppsbesiktning.

Om det behövs för att kunna bedöma om en intagen skall få ta emot besök i ett särskilt fall eller om ett besök skall vara bevakat, skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs skall upplysningar också inhämtas om den besökandes personliga förhållanden i övrigt.

Om det behövs med hänsyn till säkerheten, skall en tjänsteman vid anstalten vara närvarande vid besöket (bevakat besök). Besök av en advokat som biträder den intagne i en rättslig angelägenhet skall vara bevakat bara om advokaten eller den intagne begär det.

säkerhetsskäl föreskrivas att den

42 §⁷

Vid transport av intagen skall såvitt möjligt tillses att han ej utsättes för obehörigas uppmärksamhet.

Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, får den intagne vid transport eller annars under vistelse utom anstalten beläggas med fängsel.

Kan befäras att transport medför skada för den intagnes hälsa, skall läkares medgivande till transporten inhämtas.

Vid transport av en intagen skall såvitt möjligt ses till att den intagne inte utsätts för obehörigas uppmärksamhet.

Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, får den intagne beläggas med fängsel vid förflyttning inom anstalten samt vid transport eller annan vistelse utanför anstalten.

⁷ Senaste lydelse 1982:401.

Om det inte är uppenbart obehövt, skall den som intages i kriminalvårdsanstalt vid ankomsten till anstalten kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som han enligt vad som följer av denna lag ej får inneha.

I övrigt får en intagen kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som nyss sagts när

1. anledning förekommer att sådant föremål skall anträffas på honom,

2. det sker stickprovsvis eller också i anslutning till större undersökning som av säkerhetsskäl görs av utrymmen inom anstalten och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymme som berörs av undersökningen,

3. den intagne skall mottaga eller har haft obehövt besök, eller

4. den intagne efter vistelse utanför anstalten kommer åter till denna.

Om det inte är uppenbart obehövt, skall den som är intagen i slutet riksanstalt kroppsvisiteras då han har haft besök som avses i andra stycket 3 samt i fall som anges i andra stycket 4.

Vad som har sagts i andra stycket utgör ej hinder mot att i annat fall företages sådan yttlig kroppsvisitation som bedöms nödvändig av säkerhetsskäl och som endast avser eftersökande av vapen eller annat farligt föremål.

En intagen får kroppsvisiteras för eftersökande av otillåtna föremål när

1. det finns anledning att anta att ett sådant föremål skall anträffas på honom,

2. han återkommer efter en vistelse utanför anstalten,

3. han skall ta emot eller har haft obehövt besök, eller

4. det görs stickprovsvis eller i anslutning till en större undersökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom anstalten och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymmet som berörs av undersökningen.

Den som skall tas in i anstalt skall kroppsvisiteras när han anländer till anstalten, om det inte är uppenbart obehövt. Detsamma gäller när en intagen i slutet anstalt återkommer efter vistelse utanför anstalten eller har haft obehövt besök.

Utöver vad som följer av första och andra styckena får en intagen underkastas sådan yttlig kroppsvisitation som bedöms nödvändig av säkerhetsskäl och som endast syftar till att söka efter vapen eller andra farliga föremål.

⁸ Senaste lydelse 1982:401.

Intagen får kroppsbesiktigas när *anledning förekommer att föremål som han enligt vad som följer av denna lag ej får inneha* skall anträffas på honom.

Utöver vad som följer av första stycket får kroppsbesiktning i den mån det anses påkallat företas i fall som avses i 52 a § första stycket och andra stycket 2-4. I fråga om den som inte är intagen i sluten riksanstalt gäller detta dock bara ytlig kroppsbesiktning.

En intagen får kroppsbesiktigas när det finns anledning att anta att ett otillåtet föremål skall anträffas på honom.

I den utsträckning det behövs får kroppsbesiktning göras även i fall som avses i 52 a § första stycket 2-4 och andra stycket. I fråga om den som är intagen i öppen anstalt gäller detta dock bara ytlig kroppsbesiktning.

52 c §¹⁰

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttas. Om möjligt skall vittne närvara.

Annan kroppsvisitation än som avses i 52 a § fjärde stycket eller kroppsbesiktning får, när åtgärden gäller kvinna, ej verkställas eller bevittnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning och som intagen enligt vad som följer av denna lag ej får inneha, skall omhändertagas och förvaras för hans räkning, såvitt ej annat är särskilt föreskrivet.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttas. Om möjligt skall ett vittne närvara.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevittnas av annan än en kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som avses i 52 a § tredje stycket och kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna bär med sig undersöks samt kroppsbesiktning som enbart innebär att blodprov eller alkoholutandningsprov tas får dock verkställas och bevittnas av en man.

Ett otillåtet föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, skall omhändertagas och förvaras för den intagnes räkning, såvitt inte annat är föreskrivet.

⁹ Senaste lydelse 1982:401.

¹⁰ Senaste lydelse 1982:401.

52 d §¹¹

En intagen är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att på anmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av att han inte är påverkad av beroendeframkallande medel.

En intagen är, om inte annat föranleds av medicinska eller liknande skäl, skyldig att på anmaning lämna blod-, urin- eller utandningsprov för kontroll av att han inte är påverkad av beroendeframkallande medel *eller något sådant dopningsmedel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel.*

64 §

Anträffas i andra fall än som avses i 63 § inom anstalten egendom som kan antas bli tagen i beslag, får kriminalvårdsanstalten omhänderta egendomen i avvaktan på beslut därom. Omhändertagandet skall så snart det kan ske anmälas till den som får besluta om beslag.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1995.

¹¹ Senaste lydelse 1993:210.

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Häktad får *mottaga* besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. *Han* får *ej mottaga* besök som kan medföra fara från säkerhetssynpunkt. *Ej* heller får den som är häktad på grund av misstanke om brott *mottaga* besök som kan medföra fara för att bevis *undandröjes* eller utredning om brott *eljest* försvåras.

Om det *är påkallat* av säkerhetsskäl eller för att undvika att bevis *undandröjes* eller utredning om brott *eljest* försvåras, skall en eller flera personer vara närvarande vid besök.

Under förutsättningar som anges i andra stycket kan som villkor för besök föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation *eller medger undersökning av väska, kasse eller annat dylikt som han vill medföra vid besöket.*

En häktad får *ta emot* besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. *En häktad* får *inte ta emot* besök som kan medföra fara från säkerhetssynpunkt. *Inte* heller får den som är häktad på grund av misstanke om brott *ta emot* besök som kan medföra fara för att bevis *undandröjs* eller utredning om brott *annars* försvåras.

Om det *behövs* av säkerhetsskäl eller för att undvika att bevis *undandröjs* eller utredning om brott *annars* försvåras, skall en eller flera personer vara närvarande vid besök.

Under förutsättningar som anges i andra stycket kan som villkor för besök föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation.

Om det behövs för att kunna bedöma om den som är häktad skall få ta emot besök i ett särskilt fall eller om ett besök skall vara bevakat, skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs skall upplysningar också inhämtas om den besökandes personliga förhållanden i övrigt.

Om försvarares rätt att *samman-
träffa med* den som är häktad
finns bestämmelser i rättegångs-
balken.

Om försvarares rätt att *träffa* den som är häktad finns bestämmelser
i rättegångsbalken

Prop. 1994/95:124

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1995.

År 1992 tillkallades en parlamentarisk kommitté med uppgift att se över kriminalvården i anstalt (dir 1992:36). Kommittén skulle göra en genomgripande översyn av de principer och det regelverk som lades fast genom 1974 års kriminalvårdsreform. Huvuduppgiften var att, efter en avvägning mellan de olika intressen som gör sig gällande, överväga vilka principer för anstaltsplacering som bör tillämpas i framtiden samt att anpassa regelverket till dessa. Intresset av att hålla anstalterna narkotikafria skulle därvid särskilt uppmärksammas. Kommittén antog namnet Fängelseutredningen (JU 1992:06).

I augusti 1993 överlämnade utredningen sitt huvudbetänkande Verkställighet av fängelsestraff (SOU 1993:76). I betänkandet föreslår utredningen att lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt skall ersättas med en ny lag med benämningen lagen om verkställighet av fängelsestraff (Fängelselagen), till vilken dock åtskilliga bestämmelser från den nuvarande lagen kan överföras i oförändrat skick. I sitt betänkande behandlar utredningen inledningsvis de grundläggande målen för kriminalvården i anstalt. Utredningen tar vidare upp anstaltsindelningen och reglerna för placering av de intagna. Lagförslaget innehåller särskilda bestämmelser om placeringen av ungdomar och kvinnor. Utredningen lämnar också förslag till ändringar bl.a. beträffande straffverkställigheten för vissa långtidsdömda, de intagnas kontakter med yttervärlden, vistelser utanför anstalten, innehav av personliga tillhörigheter, kontrollåtgärder mot intagna samt det disciplinära sanktionssystemet.

Utredningens sammanfattning av betänkandet finns i *bilaga 1*. Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 2*.

I januari 1994 överlämnade utredningen sitt slutbetänkande Kriminalvård och psykiatri (SOU 1994:5), vilket tar upp frågan om behandling av intagna som är psykiskt sjuka eller störda samt frågan om behandling av män som är dömda för övergrepp mot kvinnor och barn. Även detta betänkande har remissbehandlats.

Sammanställningar av remissyttrandena har upprättats i Justitiedepartementet och finns tillgängliga i lagstiftningsärendet (dnr 93-3262 och 94-320).

Som en första etapp i behandlingen av utredningens förslag tas i denna proposition upp frågor om indelningen av anstalterna och fördelning av de intagna mellan olika anstalter samt vissa kontrollåtgärder mot intagna i syfte att hindra förekomsten av narkotika och i övrigt förbättra ordningen och säkerheten vid anstalterna. Samtidigt föreslås vissa ändringar i rättegångsbalken och lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. Regeringen avser att vid ett senare tillfälle återkomma till Fängelseutredningens övriga förslag.

Regeringen beslutade den 16 juni 1994 att inhämta Lagrådets yttrande över de lagförslag som finns i *bilaga 3*. Vissa av lagförslagen i lagrådsremissen finns dock inte med i propositionen.

Lagrådets yttrande finns i *bilaga 4*.

Regeringen har i propositionens lagförslag beaktat Lagrådets synpunkter. Vidare har vissa ändringar av främst redaktionell art gjorts i lagtexten. Regeringen återkommer till Lagrådets synpunkter i författningskommentaren till ändringarna i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt.

4 Allmänna utgångspunkter

När lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL) trädde i kraft den 1 juli 1974 gällde enligt 1 kap. 7 § brottsbalken att rätten vid val av påföljd, med iakttagande av vad som krävdes för att upprätthålla allmän laglydnad, skulle fästa särskilt avseende vid att påföljden skulle vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället.

Att den s.k. behandlingstanken tillmättes stor vikt vid påföljdsbestämningen återspeglas även i KvaL. Enligt 4 § skall kriminalvården i anstalt utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det kan ske utan att kravet på samhällsskydd eftersätts bör verksamheten redan från början inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten. Frigivningen skall förberedas i god tid.

Den 1 januari 1989 trädde nya bestämmelser om påföljdsbestämningen i kraft (prop. 1987/88:120, bet. 1987/88:JuU45, rskr. 1987/88:404, SFS 1988:942). Den generella bestämmelsen i 1 kap. 7 § brottsbalken upphävdes och i stället infördes en detaljerad reglering om påföljdval och straffmätning, varvid utgångspunkten skall vara det aktuella brottets straffvärde. Vid bedömningen av straffvärdet skall särskilt beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen har inneburit, vad gärningsmannen insett eller borde insett om detta samt de avsikter eller motiv som han har haft. Det finns också bestämmelser om faktorer som är särskilt försvårande eller förmildrande vid bedömningen av straffvärdet.

Ändringarna i brottsbalken syftade inte till att förändra principerna för det interna arbetet inom kriminalvården. Departementschefen anförde i propositionen att det är av avgörande betydelse för möjligheterna till en human och meningsfull kriminalvård att man behåller ambitionen att inom ramen för de utdömda påföljderna så långt som möjligt genom stöd och hjälp söka underlätta de dömdas återanpassning i samhället (prop. 1987/88:120 s. 38).

Enligt regeringens mening bör, som Fängelseutredningen har föreslagit, de ändrade reglerna om påföljdval och straffmätning i brottsbalken få genomslag även i verkställighetslagstiftningen. Reglerna om

verkställighet av fängelsestraff måste utgå från brottsbalkens regler om och grundläggande principer för påföljdssystemet. Lagen om kriminalvård i anstalt bör därför ersättas med en ny lag om verkställighet av fängelsestraff. Av lagen bör framgå att kriminalvårdens huvuduppgift är att verkställa det av domstolen utmätta straffet så att det frihetsberövande som följer av domen upprätthålls och den dömda hindras att begå nya brott under verkställighetstiden. Vidare bör framgå att det inom denna ram skall vidtas utbildnings-, vård- och behandlingsinsatser för att påverka den intagne att leva ett liv utan kriminalitet och för att motverka skadliga följder av frihetsberövandet.

På den korta tid som stått till förfogande har utredningen inte haft möjlighet att göra någon mer genomgripande redaktionell översyn av lagstiftningen. Utredningen har inte heller behandlat alla frågor som gäller kriminalvården, bl.a. har man inte tagit upp beslutsordningen. Innan ett heltäckande förslag till en ny lag kan presenteras måste därför utredningens förslag beredas ytterligare inom Justitiedepartementet, med utgångspunkt i de ovan angivna principerna. Detta arbete kräver sådana arbetsinsatser att det inte kan slutföras tidigare än under den kommande vintern. Däremot finns det såväl möjligheter som starka behov av att med förtur nu ta ställning till de förslag som förbättrar kriminalvårdens möjligheter att placera de intagna på en anstalt med lämplig verksamhetsinriktning liksom till de förslag som tar sikte på bekämpningen av narkotika och på att i övrigt förbättra säkerheten och ordningen vid fängelserna. Dessa frågor har därför brutits ur lagstiftningsärendet för att behandlas med förtur.

5 Nuvarande förhållanden

Anstaltsindelningen enligt lagen om kriminalvård i anstalt

Enligt lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL) delas kriminalvårdsanstalterna in i riks- och lokalanstalter. Anstalter och avdelningar av anstalt kan vara öppna eller slutna. En sluten avdelning kan inrättas som specialavdelning med särskild övervakning och begränsad gemenskap mellan de intagna.

KvaL:s regler för anstaltsindelning har sin grund i en indelning av klientelet som Kriminalvårdsberedningen gjorde i sitt betänkande Kriminalvård (SOU 1972:64 s. 125 ff). Närheten till hemorten – *närhetsprincipen* – skulle bilda utgångspunkt för placeringen av huvuddelen av de intagna. En placering på en lokalanstalt skulle skapa förutsättningar för en successiv utslussning i samhället och en integration mellan anstaltsvård och frivård samt för en tillämpning av den s.k. *normaliseringsprincipen*, som innebär att den som är intagen i kriminalvårdsanstalt eller står under övervakning inom frivården har samma rätt till samhällets stödåtgärder och vårdinsatser som andra människor. Andra myndigheters primära ansvar för t.ex. bostads- och arbetsanskaffning samt fysisk och psykisk hälsovård kvarstår. I propositionen

underströk departementschefen att endast i de fall då den dömde omhändertagits på sådant sätt att det förhindrar andra myndigheters eller samhälleliga organs medverkan eller när stödinsatserna uteslutande har sin grund i kriminalvårdens rehabiliterande uppgift bör det sålunda kunna vara motiverat att göra något avsteg från denna princip och låta kriminalvården ta det primära ansvaret även för uppgifter som normalt åvilar andra huvudmän (prop. 1974:20 s. 85).

Enligt de nuvarande reglerna i KvaL skall den som undergår fängelse i högst ett år företrädesvis vara placerad i lokalanstalt, om inte annan placering är påkallad med hänsyn till risken för att han allvarligt skall störa ordningen genom att nyttja eller förfara olagligt med narkotika eller annars av säkerhetsskäl. Av 4 § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt framgår att vid intagning i lokalanstalt skall väljas den region och såvitt möjligt den anstalt inom regionen som är lämpligast för att den intagnes frigivning skall kunna förberedas på ett ändamålsenligt sätt. Detta gäller även vid förflyttning till lokalanstalt. Den som undergår fängelse i mer än ett år skall företrädesvis placeras i rixanstalt. Om det behövs för att man skall kunna förbereda frigivningen får en intagen i rixanstalt föras över till lokalanstalt.

När det gäller valet mellan öppen och slutan stalt är huvudregeln att intagen skall placeras i en öppen anstalt och att placering i en slutan stalt skall ske endast om det är påkallat av säkerhetsskäl, t.ex. risk för rymning eller narkotikahantering, eller för att den intagne har behov av arbete, undervisning eller behandling, som inte kan tillgodoses i öppen anstalt.

Den som undergår fängelse i lägst fyra år och den som i annat fall dömts till fängelse i lägst två år för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som avser narkotika eller för försök, förberedelse, stämpling eller medverkan till sådant brott, skall enligt 7 § tredje stycket KvaL placeras i slutan stalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att avvika eller fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats.

Vid placering av intagen som inte fyllt 21 år skall enligt 8 § KvaL särskilt beaktas att han, om ej särskilda skäl föranleder annat, skall hållas åtskild från sådana intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i samhället. I övrigt innehåller inte KvaL några bestämmelser som ger ledning för valet mellan anstalter av samma slag.

Utvecklingen efter att KvaL trädde i kraft

När KvaL trädde i kraft 1974 var verksamheten vid landets anstalter tämligen likartad. Under senare år har det skett en utveckling mot ökad specialisering av verksamhetens inriktning vid såväl riks- som lokalanstalter. Till grund för denna utveckling ligger bl.a. de krav på en ökad differentiering som statsmakterna har uttalat. Specialiseringen har främst inriktats på narkotikamissbrukarna. Riksdagen har vid flera tillfällen erinrat om att självklara riktmärken för narkotikapolitiken på

kriminalvårdens område måste vara bl.a. att intagna utan narkotika-problem och sådana som vill bli av med sitt missbruk inte skall behöva komma i kontakt med narkotika under anstaltsvistelsen, att missbrukare skärs av från tillförsel av droger och att intagna förhindras att bedriva narkotikahandel inom anstalterna och ute i samhället. Några anstalter erbjuder särskilda behandlingsprogram för intagna som har missbruksproblem och på många håll bedrivs ett omfattande arbete för att motivera missbrukande intagna att genomgå behandling. Vissa anstalter eller avdelningar har avdelats för intagna som inte missbrukar narkotika, så att de t.ex. inte skall utsättas för påverkan att börja missbruka. På vissa anstalter har man samlat den mycket svårbehandlade grupp av intagna som missbrukar och som inte vill gå igenom behandling för sitt missbruk. Avsikten är att härigenom förbättra möjligheterna att hålla andra anstalter och avdelningar fria från narkotika.

Det finns också program för intagna som missbrukar alkohol, t.ex. den s.k. rattfällan, som riktar sig till intagna som har dömts för rattfylleribrott. Enligt de nya regler om grovt rattfylleri m.m. som trädde i kraft den 1 februari 1994 bör alla som dömts till fängelse för trafiknykterhetsbrott genomgå alkoholavvänjande behandling under anstaltstiden. Ett antal kriminalvårdsanstalter kommer att inrättas speciellt för detta ändamål.

Vid några kriminalvårdsanstalter finns särskilda behandlingsprogram för intagna som har förgripit sig mot kvinnor eller barn. Riksdagen gav 1991 regeringen till känna att denna behandling bör utökas och intensifieras ytterligare. Målsättningen är att de intagna som vill och har behov av det skall kunna få sådan behandling.

Placeringen av kvinnliga intagna har i ökad utsträckning koncentrerats till vissa anstalter. Inom Stockholmsregionen finns en lokalanstalt som enbart används för kvinnliga intagna. Detta ligger i linje med uttalanden från riksdagen om det angelägna i att alla kvinnor som så önskar kan genomföra sin anstaltsvistelse skild från manliga intagna.

Det finns också anstalter med andra inriktningar beträffande den utbildning, vård eller behandling som erbjuds eller med inriktning på särskilda grupper, såsom Kriminalvårdsanstalten Mariefred, som företrädesvis tar emot förstagångsdomda yngre män med långa strafftider.

Bekämpning av narkotika i fängelserna

Arbetet inom kriminalvården präglas i stor utsträckning av att många intagna är narkotikamissbrukare. I samband med intagning i anstalt görs regelmässigt en bedömning av den nyintagnes drogsituation. Under budgetåret 1992/93 bedömdes 44 procent av de nyintagna med strafftid över två månader ha missbrukat narkotika under de två månaderna närmast före intagningen på anstalt. Andelen har varit relativt konstant under de senaste fem åren. För intagna med en strafftid under två månader var motsvarande siffra 17 procent.

Att en intagen bedöms som narkotikamissbrukare behöver inte innebära att han använder narkotika även under anstaltsvistelsen. Att det förekommer narkotika inne på kriminalvårdsanstalterna är dock klarlagt.

Anstalterna rapporterar varje månad till Kriminalvårdsstyrelsen sin bedömning av narkotikasituationen utifrån bl.a. gjorda beslag, narkotikapositiva urinprov och erkännande av de intagna. Under perioden april till september 1993 rapporterade 39 procent av anstalterna att förekomst av narkotika var sällsynt, 32 procent att narkotika förekom då och då, 7 procent att det förekom ofta och 5 procent rapporterade problem "så gott som dagligen".

I april 1994 genomförde kriminalvården en stickprovsundersökning, där var femte intagen fick lämna urinprov. Positiva prov lämnades i 6,5 procent av fallen medan 7 procent vägrade att lämna prov. Över 85 procent av de intagna som ingick i undersökningen hade således inte några spår av narkotika i urinen vid undersökningstillfället. Av de intagna som bedömts som narkotikamissbrukare hade 75 procent inte spår av narkotika i urinen. Motsvarande andel för dem som bedömts som icke-missbrukare var 91 procent. Vid öppna anstalter var 90 procent av de undersökta urinproven negativa. Motsvarande siffra för slutna lokalanstalter var 81 procent och för slutna rixanstalter 87 procent. Vid de öppna anstalterna vägrade 2 procent att lämna prov, vid de slutna lokalanstalterna vägrade 10,5 procent och vid de slutna rixanstalterna 10 procent. Vid drygt en tredjedel av anstalterna lämnades över huvud taget inte några positiva urinprov och där förekom inte heller någon vägran att lämna urinprov. Även om undersökningen visar att det har förekommit ett visst missbruk av narkotika i anstalt, tyder den ändå på att detta missbruk inte är så omfattande som ibland har befarats.

Kriminalvården arbetar på olika sätt för att försöka hålla anstalterna fria från narkotika och därmed motverka narkotikamissbruk under verkställigheten. Kriminalvården försöker också motivera de intagna till och skapa förutsättningar för en långsiktig behandling i och utanför kriminalvården som syftar till drogfrihet och social anpassning. Kriminalvårdens förutsättningar härför har ansetts ha nära samband med möjligheten att differentiera, eller med andra ord dela upp, de intagna beroende på deras förhållande till narkotika. Därutöver har det också stor betydelse vilka kontrollmöjligheter som kriminalvården förfogar över. Av vad som har redovisats ovan framgår att kriminalvården redan idag har haft framgång i sin strävan att förhindra tillgången av narkotika på fängelserna. Riksdag och regering har dock vid flera tillfällen uttalat att narkotikabekämpningen måste i fortsatt hög utsträckning vara ett prioriterat område för kriminalvården.

Regeringens förslag: Den nuvarande indelningen i riks- och lokalanstalter upphör och anstalterna delas enbart in i öppna respektive slutna, beroende på graden av säkerhet. Liksom i dag skall placering i öppen anstalt äga företräde och placering i slutna anstalt ske endast om det finns särskilda skäl. Den som kan befarias missbruka eller på något annat sätt ta befattning med narkotika under verkställigheten skall företrädesvis placeras i en slutna anstalt.

Vid fördelningen av de intagna mellan anstalter av samma slag skall den som har behov av utbildning eller behandling som anordnas i viss anstalt, om det är lämpligt, placeras i denna. Vidare skall den placering eftersträvas som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen. Detta innebär att den s.k. närhetsprincipen, enligt vilken den dömda skall placeras på en anstalt nära hemorten, inte längre skall ha en övergripande betydelse vid anstaltsplaceringen.

Utredningens förslag: När det gäller anstaltsindelningen överensstämmer utredningens förslag med regeringens. Beträffande placeringen av de intagna skiljer sig utredningens förslag från regeringens på så sätt att utredningen föreslår att presumptionen för placering på slutna anstalt skall gälla endast den som missbrukar narkotika.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna tillstyrker förslaget att närhetsprincipen inte längre skall ha övergripande betydelse vid anstaltsplaceringarna. Med något enstaka undantag tillstyrker remissinstanserna även förslaget om att avskaffa indelningen i riks- och lokalanstalter eller lämna det utan erinran.

Enligt *Svea hovrätt* förefaller det rimligt att närhetsprincipen får vika i de fall då den dömda är i behov av en speciell verksamhetsinriktning och denna inte finns i närheten av hemorten. Enligt hovrättens uppfattning torde det dock kunna möta svårigheter att upprätthålla normaliseringsprincipen om närhetsprincipen skall vika. Liknande farhågor framförs av *Kriminalvårdsstyrelsen*.

Akademikerförbundet SSR menar att placering nära hemorten fortfarande är en viktig princip, då en sådan geografisk närhet underlättar samarbetet med frivården, andra vårdgivare, anhöriga m.fl. och att närhetsprincipen därför ej bör utmönstras helt. *Tjänstemännens centralorganisation (TCO)* och *Svenska Röda korset* pekar på att placering långt ifrån hemorten kan försvåra kontakten med anhöriga och anser att kriminalvården borde kunna erbjuda både närhet och differentiering. Även *Norrköpings tingsrätt* understryker att man bör sträva efter att behålla närhetsprincipen som sidoordnad med differentieringsprincipen. Enligt *Länsrätten i Södermanlands län* är det till stor del en kostnads-

fråga att ett tillgodosedande av närhetsprincipen inte låter sig förena med andra grunder för placering. En förväntad ökning av behovet av platser med åtföljande nybyggnad av anstalter är ägnad att med tiden minska problemet.

Huvuddelen av de remissinstanser som yttrar sig är positiva till att narkotikamissbrukare skall hållas åtskilda från andra intagna. Flera remissinstanser framhåller att en differentiering av intagna som missbrukar narkotika är en förutsättning för att de skärpta reglerna i syfte att hindra införsel av narkotika inte skall drabba andra än de som åsytas. *Kriminalvårdsstyrelsen* delar utredningens uppfattning att narkotikamissbrukare företrädesvis skall placeras i slutna anstalt. Enligt styrelsens uppfattning kan med lämpligt behandlingsinnehåll behandling av narkotikamissbruk med fördel ske i öppen anstalt för vissa intagna. Enligt styrelsens bedömning ger dock utredningens förslag ett visst utrymme för en individuell bedömning med möjlighet till placering i öppen anstalt, varför förslaget biträds. Styrelsen påpekar att förslaget förstärker behovet av ytterligare slutna anstaltsplatser. *Sveriges Advokatsamfund* ifrågasätter om missbrukare endast på grund av sitt missbruk initialt bör placeras i slutna anstalt. Vid kortare fängelsestraff där permissioner normalt inte kommer i fråga, kan i det enskilda fallet skäl tala för en placering i öppen anstalt. Exempelvis bör detta gälla för en korttidsdömd som är uttalat motiverad att påbörja behandling för sitt missbruk.

Skälen för regeringens förslag:

Rätt placering – en förutsättning för framgångsrikt behandlingsarbete

Som tidigare framgått är utgångspunkten vid påföljdsbestämningen straffvärdet av det eller de brott som läggs den dömden till last och inte vård- eller behandlingsaspekter.

När påföljden skall verkställas bör man däremot ta största möjliga hänsyn till den dömdes personliga förutsättningar och till strävan att anpassa honom till ett liv i frihet utan kriminalitet. Ambitionen är således att inom ramen för den ådömda påföljden så långt som möjligt genom stöd och hjälp söka underlätta den dömdes anpassning i samhället. Inom ramen för fängelsestraffet bör alla krafter sättas in för att minska de negativa effekterna av frihetsberövandet för den intagne. Stora ansträngningar bör vidare göras för att komma till rätta med den intagnes personliga och sociala problem för att på så sätt minska risken för ny brottslighet efter straffverkställigheten.

I anslutning till Fängelseutredningens arbete har gjorts en undersökning av anstaltsklientelet, vilken omfattar samtliga personer som frigavs under oktober månad 1992. Av undersökningen framgår bl.a. att 31 procent av gruppen bedömdes ha ett aktuellt narkotikamissbruk (inom senaste två månaderna före frihetsberövandet). 44 procent bedömdes vara missbrukare av alkohol. Sex procent hade varit föremål för psykiatrisk slutenvård genom tvång eller frivillighet. Omkring hälften av dem som frigavs under denna tid var arbetslösa före frihets-

berövandet. Tio procent av samtliga hade avbrutit folk- eller grundskola. Fullföljd utbildning över grundskolenivå redovisades för 31 procent, där merparten avsåg gymnasial yrkesutbildning.

Tidigare undersökningar visar att omkring en tredjedel av de intagna har behov av att förbättra sina baskunskaper och basfärdigheter i att läsa, skriva och räkna.

De intagnas behov av behandling och utbildning är alltså stort. Kriminalvårdens möjligheter att uppnå ett bra resultat i arbetet med att förmå de intagna att leva ett liv utan kriminalitet beror i stor utsträckning på vilka förutsättningar det finns att erbjuda de intagna en lämplig behandling eller utbildning under verkställighetstiden. Mot denna bakgrund är det värdefullt att utvecklingen av verkställighetens innehåll inom anstalterna fortsätter.

När närhetsprincipen infördes hade de flesta anstalter en likartad verksamhet, varför säkerhetsaspekter och närheten till hemorten ofta var det enda som behövde beaktas vid valet av anstalt. Allt eftersom det har utvecklats olika behandlings- och utbildningsprogram måste hänsyn också tas till vilket av dessa som är bäst lämpat för den intagne. Det är givetvis inte möjligt att erbjuda samma behandling och utbildning vid landets alla anstalter, utan anstalterna måste specialiseras på olika inriktningar. För att en intagen skall kunna erbjudas en verkställighet som är anpassad till hans behov av utbildning, behandling eller liknande, måste han i många fall placeras på en anstalt som ligger relativt långt från hans hemort. I vissa fall kan det vara bra för den dömda att för en tid komma ifrån närheten till ett för honom skadligt umgänge. Mot denna bakgrund och eftersom behandlingshänsynen måste tillmätas stor vikt anser regeringen att närhetsprincipen inte bör ha samma övergripande betydelse som tidigare vid anstaltsplaceringarna.

Att de intagna under anstaltstiden bereds lämplig behandling eller utbildning är dock inte ensamt avgörande för att man skall kunna komma till rätta med den intagnes problem och förmå honom att efter frigivningen leva ett liv utan kriminalitet. Ett annan viktig komponent är att den intagne friges under sådana förhållanden att han har rimliga möjligheter att klara sig utan brottslighet. Frigivningsförberedelserna är därför av största vikt bl.a. när det gäller att ordna så att den intagne har någon form av stadigvarande bostad, en meningsfull sysselsättning och ordnad försörjning när han friges. En stor del av de intagna behöver också fortsatt vård och behandling efter frigivningen. I många fall är detta en förutsättning för att den behandling eller utbildning som getts under anstaltsvistelsen skall bli meningsfull. En annan omständighet som är viktig för både den intagnes förhållanden under verkställighetstiden och för goda förutsättningar vid frigivningen är kontakten med personer utanför anstalten. Besök av framför allt nära anhöriga, men även av övervakare och andra, fyller en betydelsefull uppgift för att bryta den intagnes isolering. De anhöriga kan också vara en värdefull resurs i arbetet med att förmå den intagne att leva ett liv utan kriminalitet. Kontakterna med de anhöriga underlättas givetvis om den intagne vistas på en anstalt i närheten av hemorten. Även om närhetsprincipen inte längre skall ha övergripande betydelse, bör den

därför även i framtiden vara en av de mest betydelsefulla faktorerna som skall beaktas vid placeringen av de intagna, framför allt när tiden för frigivningen nalkas.

Regeringen anser, i likhet med Fängelseutredningen och remissinstanserna, att det inte finns några skäl att frånga normaliseringsprincipen. Myndigheter utanför kriminalvården skall därför även i fortsättningen ha ansvar för t.ex. bostads- och arbetsanskaffning och annat som är av stor betydelse inför frigivningen. Under remissbehandlingen har framförts farhågor om att det kan bli svårt att upprätthålla normaliseringsprincipen om närhetsprincipen får ge vika. Enligt regeringens mening finns det förutsättningar att tillämpa normaliseringsprincipen även när den intagne vistas på en anstalt som inte ligger i närheten av hemorten. Eftersom behovet av kontakter med frivården och andra myndigheter på hemorten i allmänhet ökar ju närmare frigivningen man kommer, kan det finnas skäl att då flytta den intagne till en anstalt som ligger närmare hemorten.

Anstaltsindelningen i framtiden

Som tidigare framgått har indelningen i riks- och lokalanstalter nära samband med närhetsprincipen. Mot bakgrund av att närhetsprincipen inte längre skall ha samma betydelse som övergripande norm för placering av de intagna, står det klart att denna indelning har spelat ut sin roll.

De intagna skiljer sig från varandra bl.a. med hänsyn till risken för att de skall försöka rymma från anstalten eller göra sig skyldiga till nya brott under verkställigheten. För att kriminalvården skall kunna uppfylla de krav som ställs på verksamheten samtidigt som resurserna utnyttjas på ett rationellt sätt måste det därför inom anstaltsorganisationen finnas anstalter med olika grad av säkerhet. I lagstiftningen kan sedan uppställas olika regler t.ex. beträffande kontrollåtgärder för olika typer av anstalter.

Kriminalvårdsstyrelsen har utarbetat ett system där landets anstalter delas in i fyra säkerhetsklasser, där klass I står för den högsta säkerhetsnivån och klass IV den lägsta. Indelningen bygger på ett flertal förutsättningar: anstaltens geografiska läge, anstaltens fysiska status (murar, staket, larm etc.), personalen (täthet, rutiner etc.) samt den verksamhet eller inriktning som utmärker anstalten. Denna indelning skall tjäna till vägledning vid fördelningen av de intagna samt utgöra underlag för investeringar och övriga resursinsatser.

Att det för praktiskt kriminalvårdsarbete är lämpligt att dela in anstalterna i ett flertal olika säkerhetsklasser innebär inte att även lagstiftningen måste innefatta samma indelning. Regeringen anser i likhet med utredningen att indelningen i så många säkerhetsklasser är alltför detaljerad för att bestämmas i lag. Enligt regeringens mening är det som idag tillräckligt att i lagen ange två säkerhetsnivåer.

Anstaltsindelningen bör alltså i huvudsak utgå från säkerheten. Den tydligaste skiljelinjen går mellan öppna anstalter, som inte har några

direkta rymningshinder, och slutna anstalter med rymningshinder av varierande slag. En lämplig indelning synes därför även i fortsättningen vara att anstalterna, och i förekommande fall anstaltsavdelningarna, delas in i *öppna* respektive *slutna*.

Regler för placering av de intagna

Valet av anstalt står i första hand mellan öppen och sluten anstalt. I likhet med utredningen anser regeringen att placering i öppen anstalt skall äga företräde även i framtiden. För placering i sluten anstalt skall således särskilda skäl kunna åberopas. Med särskilda skäl för placering i sluten anstalt avses företrädesvis säkerhetsskäl. Det skall föreligga omständigheter som talar för att bevaknings- och kontrollåtgärder verkligen behövs för att säkerhetsställa att den intagne inte avviker från anstalten och inte heller fortsätter med brottslig verksamhet under verkställigheten. Utgångspunkten bör vara att ingen placeras under mer slutna former än säkerheten i varje enskilt fall kräver. För en sådan utgångspunkt talar inte bara humanitära skäl utan också det angelägna i att anstaltsbeståndet utnyttjas så effektivt som möjligt.

Enligt regeringens mening bör man undvika att blanda intagna som missbrukar narkotika med andra intagna. De intagna som kan befaras missbruka narkotika under anstaltsvistelsen bör företrädesvis placeras i sluten anstalt. Detsamma gäller intagna, som utan att själva missbruka narkotika, kan befaras ta befattning med narkotika på annat sätt, t.ex. genom försäljning eller insmuggling. Av den nuvarande lagstiftningen framgår att hänsyn skall tas till risken för att den intagne skall allvarligt störa ordningen genom att nyttja eller förfara olagligt med narkotika vid bedömningen av om han skall placeras i sluten anstalt. Enligt regeringens mening behövs det emellertid en presumtion för placering i sluten anstalt i dessa fall. Fara för missbruk under verkställigheten föreligger i allmänhet alltid beträffande personer som är inne i ett aktivt missbruk. I något enskilt fall kan dock t.ex. erfarenhet från tidigare anstaltsvistelse leda till en bedömning av att det inte finns risk för missbruk under aktuell verkställighet. Likaså kan det faktum att en intagen påbörjat en behandling mot sitt missbruk ibland leda till att det inte längre anses föreligga fara för att han skall missbruka eller på annat sätt ta befattning med narkotika under resten av verkställigheten. Uttrycket företrädesvis lämnar också ett visst utrymme för att under vissa omständigheter välja en öppen placering, trots att det finns viss risk för missbruk, t.ex. när det är fråga om ett mycket kort fängelsestraff.

I 7 § tredje stycket finns bestämmelser om särbehandling av vissa långtidsdömda. Om ett beslut om sådan särbehandling har fattats kan bara placering i sluten anstalt komma ifråga. Regeringen har för avsikt att återkomma till denna bestämmelse i det fortsatta arbetet med Fängelseutredningens förslag.

I likhet med vad som gäller i dag måste dock placering i sluten anstalt i enskilda fall kunna komma i fråga även utan att säkerhetsskäl kan

åberopas. I den mån särskilda utbildnings- eller behandlingsresurser knyts till en viss sluten anstalt bör alltså intagna som har behov av och efterfrågar en sådan utbildning eller behandling kunna placeras på den anstalten oberoende av om det är nödvändigt av säkerhetsskäl eller ej.

När det gäller valet mellan anstalter av samma slag bör, enligt regeringens uppfattning, den som har behov av utbildning eller behandling som anordnas i viss anstalt, om det är lämpligt, placeras i denna. Vidare skall den placering eftersträvas som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen. En bestämmelse av denna innebörd bör föras in i lagen. Dessa olika hänsyn kan i många fall komma i konflikt med varandra. Enligt regeringens mening måste kriminalvården göra en helhetsbedömning av den dömdes situation för att avgöra vilken placering som skall väljas. Vad som bör väga tyngst kan även variera över tiden och mot slutet av verkställighetstiden bör ofta förberedelse av frigivningen tillmätas större betydelse. För att man skall kunna tillgodose både behovet av att bereda den intagne lämplig behandling eller utbildning och behovet av att förbereda frigivningen på ett bra sätt bör så långt det är möjligt anstalter med olika inriktning finnas att tillgå i alla delar av landet.

Att det i lagtexten anges att den som har behov av utbildning eller behandling som anordnas i viss anstalt, om det är lämpligt, skall placeras där och att man skall eftersträva en placering som är ägnad att främja en ändamålsenlig förberedelse av frigivningen betyder inte att dessa omständigheter är de enda som skall beaktas vid valet mellan anstalter av samma slag. Vid valet mellan olika slutna anstalter måste således först bedömas vilken grad av säkerhet som den intagne kräver. Som riksdagen uttalat skall intagna utan missbruksproblem och de intagna som vill bli av med sitt missbruk inte behöva komma i kontakt med narkotika under anstaltsvistelsen. Det är därför också viktigt att beakta att de intagna som missbrukar narkotika och som inte kan förmås att gå igenom behandling för att komma ifrån sitt missbruk bör hållas åtskilda från andra intagna.

Väg- och sjöfyllerikommittén föreslog i sitt betänkande Grovt rattfylleri och Sjöfylleri (SOU 1992:131) en ändring av 6 § KvaL för att det skulle kunna inrättas särskilda specialanstalter för rattfylleridömda. Vid behandlingen av utredningens förslag anförde regeringen att kommitténs förslag i denna del borde behandlas i samband med beredningen av Fängelseutredningens förslag (prop. 1993/94:44 s. 39). Som tidigare nämnts kommer vissa anstalter att inriktas på behandling av trafiknykterhetsbrottslingar. Regeringen föreslår nu att 6 § KvaL med bestämmelser om indelning i riks- och lokalanstalter skall upphävas och att man vid placeringen av de intagna bl.a. skall ta hänsyn till den dömdes behov av behandling. I och med detta har ändamålet med Väg- och Sjöfyllerikommitténs förslag tillgodosetts.

Regeringen har för avsikt att återkomma till frågorna om särskilda regler för placering av ungdomar och kvinnor i det fortsatta arbetet med en ny lag om verkställighet av fängelsestraff.

Regeringens förslag: Möjligheterna att granska ett brev eller en annan försändelse till eller från en intagen för att undersöka om den innehåller otillåtna föremål, även utan att det finns någon konkret misstanke i det enskilda fallet, utvidgas till att avse samtliga slutna anstalter och inte som i dag enbart gälla slutna rixanstalter.

Försändelser till och från de intagna i en sluten anstalt skall enligt förslaget få granskas för undersökning av om de innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller annat liknande förfarande när det finns anledning att anta att de innehåller sådant meddelande. Liksom tidigare skall på sluten anstalt sådan granskning även få ske stickprovsvis och när det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes särskilda förhållanden.

När det gäller intagna på en öppen anstalt föreslås att granskning skall få göras när det finns anledning att anta att en försändelse innehåller något otillåtet föremål eller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller annat liknande förfarande. Granskning i syfte att undersöka om en försändelse innehåller något otillåtet föremål skall även få göras stickprovsvis.

Utredningens förslag: Försändelser till eller från en intagen i en sluten anstalt skall generellt få granskas både för undersökning av om de innehåller otillåtna föremål och för undersökning av om de innehåller meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller liknande. När det gäller öppen anstalt föreslår utredningen i motsats till regeringen att granskning stickprovsvis även skall få ske för undersökning av om en försändelse innehåller meddelande som avses ovan.

Utredningen föreslår vidare att en försändelse som uppges komma från myndighet, advokat eller internationellt organ som har erkänd behörighet att ta emot klagomål från enskilda, skall få granskas om det finns anledning att misstänka att uppgiften inte är riktig, i stället som för närvarande först när det finns skäligen misstanke att så är fallet.

Enligt utredningens förslag skall den intagne inte längre ha rätt att närvara när en försändelse till honom öppnas.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som yttrat sig i denna del tillstyrker utredningens förslag när det gäller rätten att granska försändelser. *Svea hovrätt* anser att möjligheten att ta del av meddelanden bör inskränkas till fall där det finns misstanke om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller liknande och att sådan granskning inte bör vara erforderlig på öppna anstalter. *Riksdagens ombudsmän (JO)* liksom *Sveriges Advokatsamfund* menar att det inte

finns skäl att försvaga graden av misstanke för granskning av försändelser som uppges komma från myndighet eller liknande. Samtliga remissinstanser som yttrar sig i denna del är negativa till att en intagen inte längre skall ha rätt att närvara vid öppning av en försändelse och flera instanser anser att en sådan rätt bör göras ovillkorlig.

Skälen för regeringens förslag: För att begränsa de skadliga verkningarna som ett fängelsestraff medför, är det viktigt att de intagna kan upprätthålla kontakter med personer utanför anstalten, framför allt med sina anhöriga. Detta sker bl.a. genom brev och andra försändelser. Sådana försändelser kan dock även användas för att föra in narkotika och andra otillåtna varor i anstalten liksom för att planera brottslig verksamhet, avvikande och liknade förfarande. Det är därför uppenbart att granskning av försändelser till eller från intagna måste ske även i fortsättningen. Granskningen skall ske av säkerhetsskäl, dvs. för att förebygga och hindra att intagna under anstaltstiden planerar eller leder brottslig verksamhet eller sätter säkerheten i fara genom att t.ex. förbereda rymningar eller ta emot narkotika eller andra otillåtna varor. Granskningen kan ske på olika sätt, nämligen genom genomlysning av oöppnad försändelse, öppning av försändelse utan läsning av dess skriftliga innehåll och slutligen både öppning av försändelsen och läsning av skriftliga meddelanden däri.

Granskning i syfte att söka efter otillåtna föremål

En granskning som sker endast i syfte att utröna om en försändelse innehåller otillåtna föremål är i allmänhet inte integritetskränkande på samma sätt som en granskning som även omfattar meddelande i försändelsen. Detta gäller framför allt om granskningen sker utan att försändelsen öppnas. För närvarande *skall* granskning i detta syfte ske vid alla slutna rixanstalter. Narkotikasituationen är dock minst lika besvärlig vid många av de slutna lokalanstalterna. Det föreslås nu att indelningen i riks- och lokalanstalter skall avskaffas. Regeringen anser i likhet med utredningen att det mot denna bakgrund är rimligt att granskning i detta syfte skall vara tillåten vid samtliga slutna anstalter, utan att det föreligger en konkret misstanke i det enskilda fallet. Vid specialavdelningarna bör sådan granskning även i fortsättningen vara obligatorisk. Trots att förslaget innebär att granskning beträffande andra intagna i slutna anstalter inte kommer att vara obligatorisk, bör, vid de anstalter där det föreligger mer än tillfälliga narkotikaproblem, försändelserna till de intagna regelmässigt granskas för att utröna om de innehåller narkotika eller andra otillåtna föremål.

Behovet av att granska försändelser till eller från de intagna på öppna anstalter är inte lika stort som vid de slutna anstalterna. Med hänsyn till de intagnas integritet bör därför kontrollnivån där inte vara lika hög som vid de slutna anstalterna. Även vid öppna anstalter förekommer emellanåt att narkotika eller andra otillåtna föremål kommer in till anstalten genom försändelser. Regeringen anser därför, i likhet med utredningen, att det liksom tidigare bör vara möjligt att även vid öppna

anstalter granska en försändelse när det finns anledning att misstänka att den innehåller otillåtna föremål och att granskning för att söka efter sådana föremål också skall kunna göras stickprovvis.

På vilket sätt granskningen skall ske får avgöras av omständigheterna. Av 27 § lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL) framgår att granskningen inte får göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver.

Granskning av meddelanden

När det gäller granskning i syfte att undersöka om en försändelse innehåller meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller annat liknande förfarande ställer sig saken annorlunda än när det enbart gäller eftersökande av otillåtna föremål. Att personalen vid anstalterna har rätt att även läsa breven innebär otvivelaktigt ett betydande intrång i de intagnas personliga integritet. För att kriminalvården skall kunna förhindra att de intagna avviker eller begår nya brott under verkställigheten måste dock kriminalvården ibland ha möjlighet att även ta del av innehållet i försändelserna. Sådan granskning bör även i fortsättningen vara obligatorisk beträffande intagna på specialavdelning.

När det är påkallat av säkerhetsskäl får enligt nuvarande regler granskning i detta syfte även ske stickprovvis beträffande intagna i allmänhet samt, beträffande den som är intagen i slutan stalt, om det är nödvändigt med hänsyn till hans särskilda förhållanden. Utredningen har föreslagit att det i lagtexten skall lämnas ett generellt medgivande för kriminalvården att ta del av meddelanden till eller från intagna i slutan stalt. Utredningens avsikt är dock inte att alla brev som kommer till en slutan stalt skall bli föremål för en sådan granskning, vilket enligt utredningen inte heller skulle vara praktiskt möjligt. I stället anser utredningen att Kriminalvårdsstyrelsen i anstaltsföreskrifter eller i annat lämpligt sammanhang bör ge anvisningar för brevgranskningens närmare inriktning. Förslaget har kritiserats under remissbehandlingen. Enligt Svea hovrätt skulle ett sådant förfarande inte stå i överensstämmelse med den formella lagkraftens princip, vilken innebär att en bestämmelse i lag inte kan inskränkas genom föreskrifter av en myndighet. Enligt regeringens mening är inte narkotikasituationen i de svenska fängelserna så allvarlig att den motiverar ett så långt gående ingrepp i de intagnas integritet som en generell eller nästintill generell rätt för kriminalvården att ta del av meddelanden i försändelser skulle innebära. Regeringen föreslår att kriminalvården får rätt att ta del av innehållet i en försändelse till eller från de intagna när det finns anledning att anta att den innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller annat liknande förfarande. Beträffande de intagna på en slutan stalt bör granskning av meddelanden i försändelser liksom tidigare även få göras stickprovvis samt om granskningen behövs med hänsyn till den intagnes särskilda förhållanden. När det gäller de intagna i öppen anstalt är det enligt

regeringens mening tillräckligt att en försändelse får granskas för detta ändamål när det finns anledning att anta att den innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller annat liknande förfarande.

Prop. 1994/95:124

Brev från svensk myndighet m.fl.

I 25 § KvaL finns bestämmelser om att ett brev från svensk myndighet, advokat eller internationellt organ, som har av Sverige erkänd behörighet att ta emot klagomål från intagna, skall vidarebefordras utan granskning. Ett brev som anges vara avsänt från sådan myndighet, advokat eller organ, får dock granskas om det skäligen kan misstänkas att uppgiften är oriktig och förhållandet inte kan klarläggas på annat sätt. Som utredningen anför är det av största vikt att sådana brev inte underkastas granskning i anstalterna. Enligt utredningens uppfattning är dock bestämmelsen alltför restriktiv och man föreslår därför att ett sådant brev skall kunna granskas redan om det finns anledning att anta att uppgiften är oriktig. Regeringen delar inte utredningens uppfattning i denna fråga, utan anser, i likhet med flera av remissinstanserna, att det inte finns skäl att ändra nivån på den misstanke som skall krävas för att ett sådant brev skall få kontrolleras.

Den intagnes närvaro vid öppning av en försändelse

Utredningen har föreslagit att en intagen inte längre skall ha rätt att, om det lämpligen kan ske, närvara vid öppning av brev eller annan försändelse till honom. Utredningen hänvisar till att det relativt sällan förekommer att en intagen är närvarande vid öppning och att detta i allmänhet synes ha sin grund i att det är förenat med betydande praktiska svårigheter. Enligt regeringens uppfattning är dessa skäl inte tillräckliga för att ta bort den intagnes rätt att, om det är lämpligt, närvara vid öppning av en försändelse. Denna möjlighet är viktig för att upprätthålla tilltron till att granskningen sker på ett korrekt sätt. Flera remissinstanser har framfört att det vore önskvärt att den intagne kunde ges en ovillkorlig rätt att närvara vid öppning av en försändelse. Regeringen bedömer dock att detta av praktiska skäl inte är möjligt att genomföra.

Regeringens förslag: Om det behövs för att kunna bedöma om en intagen skall få ta emot besök i ett särskilt fall eller om ett besök skall vara bevakat skall i förväg undersökas om den besökande är dömd eller misstänkt för brottslig verksamhet. En bestämmelse om sådan kontroll förs in även i lagen om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Inget förslag lämnas om införande av besöksrum som är så utformade att den intagne och besökaren inte kan överlämna föremål till varandra.

Utredningens förslag: Enligt utredningens förslag skall besök kunna kontrolleras inte enbart enligt nuvarande ordning, där en tjänsteman är närvarande, utan även genom att besöket sker under sådana förhållanden att den intagne och besökaren inte kan överlämna föremål till varandra. Om det behövs med hänsyn till säkerheten eller ordningen vid en viss anstalt skall Kriminalvårdsstyrelsen få besluta att samtliga intagna på denna anstalt endast skall få ta emot kontrollerade besök. Undantag skall kunna göras när särskilda skäl föreligger. Beträffande slutna anstalt skall, enligt utredningens förslag, alltid inhämtas uppgifter om den besökande i förväg, om det inte är uppenbart obehövligt. Utredningen har inte behandlat den föreslagna ändringen i lagen om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Remissinstanserna: Huvuddelen av de remissinstanser som yttrar sig i denna del accepterar att fler besök skall vara kontrollerade t.ex. genom att besöket sker under sådana förhållanden att den intagne och besökaren inte kan ha fysisk kontakt med varandra. *Svea hovrätt* betonar att skillnaden i värde för den intagne mellan ett kontrollerat besök och ett okontrollerat besök är mycket stor. *Norrköpings tingsrätt* och *Svenska Skyddsförbundet* anser att man inte bör inrätta särskilda besöksrum som omöjliggör fysisk kontakt. *Riksdagens ombudsmän (JO)* menar att kontrollen primärt bör ske genom mänskliga insatser och inte genom tekniska anordningar. *Röda korset* anser att den intagne och den besökande bör få välja mellan en mer ingående kroppskontroll eller att besöket sker under kontrollerade former. *Svea hovrätt*, *Sveriges Advokatsamfund* och *Svenska Fångvårdssällskapet* motsätter sig att kontrollerade besök skall kunna vara huvudregel på en anstalt, vilket enligt *Svea hovrätt* får karaktären av en kollektiv bestraffning. *Luleå tingsrätt* framhåller att differentieringen av de intagna måste fungera för att bestämmelsen om kontrollerade besök inte skall drabba intagna i fall där det inte finns risk för att narkotika kommer in i anstalten. *Kriminalvårdsstyrelsen* och *Kriminalvårdsregionen i Stockholm* menar att det inte är meningsfullt med kontrollerade besök på öppna anstalter.

Skälen för regeringens förslag: Besök fyller otvivelaktigt en mycket väsentlig uppgift för att minska skadeverkningarna av frihetsberövandet

genom att bryta den intagnes isolering och ge honom möjlighet att behålla och knyta kontakter med personer som är viktiga för honom och för hans möjligheter att anpassa sig i samhället efter frigivningen. Besöken är ofta mycket viktiga även för besökaren, särskilt när det gäller nära anhöriga. Vid vissa anstalter har inrättats särskilda s.k. besökslägenheter, där den intagne och dennes besökare kan vistas tillsammans under mer hemlika förhållanden. Sådana besök är givetvis särskilt värdefulla, framför allt för långtidsdömda som inte har möjlighet att få permission.

Det står dock klart att besöken också är en vanlig införselväg för narkotika. Ofta förvaras narkotikan i någon kroppshålighet, där den inte kan upptäckas vid en ytlig kroppsbesiktning. Narkotikan överlämnas sedan till den intagne som gömmer den i någon kroppshålighet eller sväljer den. Ett annat problem är att det långt ifrån alltid är missbrukare som tar in narkotikan. En intagen som inte missbrukar kan förmås att medverka i insmugglingen, t.ex. genom löfte om ersättning eller med hot om fysiskt våld.

Besökens stora betydelse för de intagna gör att det inte kan komma i fråga att minska möjligheterna till besök. I stället bör man söka förbättra kontrollen i samband med besök, framför allt vid de anstalter där det förekommer narkotika.

Kontroll av besökarna

Möjligheten att i förväg inhämta upplysningar om besökaren har dömts för eller är misstänkt för brottslig verksamhet, är givetvis mycket viktig, särskilt när det gäller att hindra införsel av narkotika. Enligt regeringens mening bör därför sådan undersökning alltid ske om det behövs för att kunna bedöma om ett besök skall tillåtas i ett särskilt fall eller om ett besök skall vara bevakat. När det gäller besökare till intagna på specialavdelning och till intagna på anstalter där det förekommer narkotika torde en sådan undersökning alltid behövas, om inte den besökande är känd eller det finns andra särskilda skäl. Liksom tidigare skall vid behov även inhämtas uppgifter om den besökandes personliga förhållanden i övrigt.

Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning. Väger han får besöket inte äga rum. Det har ifrågasatts om man på något sätt bör göra det möjligt att underkasta besökaren en mer omfattande kroppslig kontrollåtgärd inför besöket. Redan en ytlig kroppsbesiktning är ett klart ingrepp i besökarens integritet. Att tillåta även annan kroppsbesiktning skulle, som utredningen framhållit, sannolikt leda till att besökarna i större utsträckning avstod från besök. Röda korsets förslag om att besökaren skall få välja mellan att underkasta sig en mer ingående kroppsundersökning eller att besöket genomförs under kontrollerade former riskerar enligt regeringens mening att leda till att det uppstår en presumtion för kroppsbesiktning av besökarna. Det går inte heller att bortse från att många av besökarna skulle utsättas för en

stor press från den intagne att genomgå en sådan undersökning, även om de själva inte vill göra det. Någon ändring angående möjligheterna att kroppsligen undersöka besökare bör således inte genomföras.

Prop. 1994/95:124

Kontroll under besöket

Redan enligt nuvarande regler kan besök kontrolleras genom att en tjänsteman vid anstalten är närvarande vid besöket. Utredningen har föreslagit att besök skall kontrolleras i större utsträckning än för närvarande och att kontrollen även skall kunna ske genom att besöket genomförs i ett besöksrum, som utformats så att den intagne och besökaren inte kan överlämna föremål till varandra. Så kan t.ex. ske genom att den intagne och besökaren skiljs åt genom en glastruta. Sådana besöksrum förekommer i andra länder, bl.a. i Norge.

Självfallet upplever den intagne och besökaren ofta att kvaliteten för dem av ett bevakat besök inte är jämförbar med ett vanligt besök. Det gäller framför allt besök av maka/make/sambo och andra nära anhöriga. Enligt regeringens mening bör det, vid prövning av om obevakat besök skall tillåtas eller inte, finnas ett visst utrymme för att ta hänsyn till hur angeläget det är att den intagne och besökaren kan ha fysisk kontakt med varandra under besöket. Här bör bl.a. vägas in den intagnes och den besökandes inbördes förhållande och hur långt straff den intagne skall avtjäna. I viss utsträckning kan tillåtande av obevakat besök kompenseras genom en noggrannare kontroll av den intagne efter besöket.

Kontroll genom att en tjänsteman är närvarande vid besöket kan användas både för att hindra införsel av otillåtna föremål och i fall där man t.ex. misstänker planläggning av brott eller avvikande. Användning av besöksrum som är så utformade att de omöjliggör överlämnande av föremål skulle i och för sig kunna vara ett verksamt medel för att hindra att narkotika och andra otillåtna varor kommer in till anstalten genom besöket. Denna form av kontrollerat besök framstår dock som främmande för svenska förhållanden och det finns risk för att den skulle kunna leda till en avsevärd försämring av anstaltsklimatet. Enligt regeringens mening finns det därför för närvarande inte tillräckliga skäl att vid sidan om den nuvarande ordningen införa en möjlighet att kontrollera besök genom att det äger rum i besöksrum som är så utformade att den intagne och besökaren inte kan överlämna föremål till varandra.

Enligt utredningens förslag skall Kriminalvårdsstyrelsen, om det behövs av hänsyn till säkerheten eller ordningen vid en viss anstalt, få besluta att samtliga intagna på denna anstalt endast skall få ta emot kontrollerade besök. Endast om det finns särskilda skäl skall besök få genomföras utan kontroll. Under remissbehandlingen har detta förslag kritiserats, bl.a. för att det lätt skulle kunna få karaktären av en kollektiv bestraffning. Mot bakgrund av vad som anförts ovan bör bevakade besök enbart användas när det verkligen behövs av säkerhetsskäl och det bör därför enligt regeringens uppfattning alltid ske en individuell prövning av om ett besök skall vara bevakat eller inte.

De största problemen med narkotika finns framför allt på de anstalter där icke behandlingsmotiverade missbrukare placeras. På dessa anstalter torde bevakade besök bli huvudregeln, även om det skall göras en prövning i varje enskilt fall.

Även vid öppna anstalter bör det finnas möjlighet till bevakade besök. Detta torde dock inte behövas i annat än enstaka fall.

Kontroll av besökande till intagna i häkte

Bestämmelserna om besök till en intagen i häkte är utformade efter förebild av motsvarande bestämmelse i lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL), med de avvikelser som är påkallade med hänsyn till de båda lagarnas olika tillämpningsområde (prop 1975/76:90 s. 48). En intagen i häkte får, i likhet med vad som gäller för intagna i anstalt, inte ta emot besök som kan medföra fara från säkerhetssynpunkt. Den som är häktad på grund av misstanke om brott får inte heller ta emot besök som kan medföra fara för att bevis undanröjs eller utredning om brott annars försvåras. Om det är påkallat av säkerhetsskäl eller för att undvika att bevis undanröjs eller utredning om brott annars försvåras, skall en eller flera personer vara närvarande vid besöket. När bestämmelsen om att man som underlag för bedömningen om besök skall tillåtas i förväg kan undersöka om den besökande dömts eller är misstänkt för allvarlig brottslighet och att man, i den utsträckning det behövs och lämpligen kan ske, även kan inhämta upplysningar om den besökandes personliga förhållanden i övrigt, infördes i KvaL, berördes dock inte frågan om en sådan undersökning av besökare till de intagna i häkte (prop. 1981/82:141).

I sitt remissyttrande över departementspromemorian Lag om kriminalregister (Ds Ju 1992:32) föreslog Kriminalvårdsstyrelsen att det skulle införas en regel som gjorde det möjligt att göra kontroll i kriminal- och misstankeregister även av besökande till intagna i häkte. Kriminalvårdsstyrelsen har i en framställning den 11 maj 1994 åter uppmärksammat Justitiedepartementet på att det inte finns något formellt stöd i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna att göra en undersökning i förväg av besökande till häkte. Enligt Kriminalvårdsstyrelsen kan detta möjligen vara ett förbiseende i det nämnda lagstiftningsärendet. Många häkten har även agerat som om det fanns lagstöd för att göra en sådan åtgärd. Enligt Kriminalvårdsstyrelsen är behovet av att kontrollera besökande lika stort vid häktena som vid anstalterna. Många som tas in på häktena är narkotikamissbrukare och kan därför ha ett intresse av att få in narkotika i häktet. Vidare försöker kriminalvården öka gemensamheten mellan de intagna vid häktena, vilket ytterligare ökar behovet av att kontrollera besökare. Om detta inte sker finns det risk för att föremål som inte får tas in på häktet kommer in genom besökare.

Besök vid häkte, liksom vid anstalt, kan vägras med hänsyn till bl.a. säkerhetsskäl. Om det är påkallat av säkerhetsskäl skall personal närvara vid besöket. För att kunna göra en riktig bedömning av vilka

säkerhetsskäl som föreligger i det enskilda fallet och för att kunna fatta beslut om att ett besök skall tillåtas, och i så fall under vilka former, bör man även vid häktena ha möjlighet att i förväg ta in upplysningar om den besökande på samma sätt som sker inför besök på anstalt. Regeringen föreslår därför att en bestämmelse om kontroll i förväg av besökande tas in i lagen om behandlingen av häktade och anhållna.

Prop. 1994/95:124

9 Användning av fängsel

Regeringens förslag: Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl skall fängsel få användas även vid förflyttning inom en anstalt.

Utredningens förslag överensstämmer i princip med regeringens.

Remissinstanserna: *Kriminalvårdsstyrelsen* och *Kriminalvårdsregionen i Umeå* tillstyrker utredningens förslag. *Sveriges Kriminalvårdspsykologers förening* påpekar betydelsen av att transporter ska kunna ske under optimala former beträffande humanitet och säkerhet och anser att ett tillägg om detta bör göras.

Skälen för regeringens förslag: Kriminalvårdsstyrelsen har i en framställning den 27 november 1992 till Justitiedepartementet hemställt att 42 § lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL) skall ändras så att fängsel blir tillåtet även vid transporter inom anstalten. Enligt Kriminalvårdsstyrelsen visar erfarenheterna att det i undantagsfall kan finnas ett behov av att av säkerhetsskäl belägga en intagen med fängsel vid en transport inom anstalten, t.ex. för transport från en säkerhetsavdelning till en läkarmottagning inom anstalten.

Enligt regeringens bedömning är fängsel en så ingripande åtgärd att den endast bör få tillgripas när starka skäl talar för det. För närvarande får fängsel användas endast om det visar sig att andra medel är otillräckliga för att betvinga våldsamt uppträdande, om det är oundgängligen nödvändigt med hänsyn till den intagnes egen eller annans säkerhet till liv eller hälsa, samt vid transport eller annan vistelse utom anstalten, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl. Eftersom rymningsrisken skall beaktas vid valet av anstalt, bör det inte i annat än undantagsfall finnas behov av att av detta skäl belägga en intagen med fängsel medan han befinner sig inom anstalten. Omständigheter som skulle göra det nödvändigt att använda fängsel vid vistelse utanför anstalten behöver inte innebära att det är nödvändigt att använda fängsel vid en förflyttning inom anstalten. I sällsynta fall kan dock en intagen vara så rymningsbenägen att särskilda åtgärder måste vidtas. Så kan t.ex. vara fallet när en intagen som är placerad i enskildhet eller på specialavdelning skall förflyttas inom anstalten. Att en intagen är placerad i enskildhet eller på specialavdelning är dock i sig inte tillräckligt skäl att använda fängsel vid förflyttning, utan en bedömning av om det är nödvändigt måste alltid göras i det enskilda fallet.

Regeringens förslag: Bestämmelsen om att kroppsvisitation alltid skall göras efter utevistelse och besök, om det inte är uppenbart obehövt, utvidgas till att avse samtliga slutna anstalter och inte som i dag enbart slutna riksanstalter.

Utredningens förslag: Kriminalvården skall få en generell rätt att föranstalta om kroppsvisitation.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser som yttrar sig i denna del biträder utredningens förslag. *Svea hovrätt* och *Sveriges Advokatsamfund* menar dock att det är olämpligt att överlämna till Kriminalvårdsstyrelsen att meddela begränsningar genom tillämpningsföreskrifter. *Svea hovrätt* ifrågasätter om detta inte strider mot den formella lagkraftens princip enligt regeringsformen.

Skälen för regeringens förslag: Enligt utredningen har det inte framkommit något som tyder på att de nuvarande reglerna om kroppsvisitation bör underkastas någon ändring i sak. Utredningen har dock föreslagit att lagregleringen skall förenklas i enlighet med vad som gäller beträffande urinprovstagning enligt 52 d § lagen om kriminalvård i anstalt. Kriminalvården skulle då få en generell rätt att föranstalta om kroppsvisitation. De närmare förutsättningar skulle, enligt utredningen, kunna anges i tillämpningsföreskrifter.

För närvarande gäller att kroppsvisitation, om det inte är uppenbart obehövt, alltid skall ske när en intagen i en slutna riksanstalt har haft ett oöväat besök eller återvänder till anstalten efter en utevistelse. Syftet med denna kroppsvisitation är i första hand att förhindra införsel av narkotika till anstalten. Som tidigare nämnts är narkotikasituationen vid de slutna riks- och lokalanstalterna tämligen likartad. Regeringen föreslår nu att indelningen i riks- och lokalanstalter skall avskaffas. Kroppsvisitation efter oöväat besök och utevistelser bör då bli regel vid alla slutna anstalter, om det inte framstår som uppenbart obehövt, t.ex. beroende på besökarens person eller liknande. Förutsättningarna för kroppsvisitation skall framgå av lag även i fortsättningen.

Enligt den nuvarande lydelsen får kroppsvisitation ske för efter-sökande av föremål som den intagne enligt vad som följer av lagen i kriminalvård i anstalt inte får inneha. De föremål som här avses är desamma som avses i bestämmelserna om granskning av försändelser i 26 §, men där talas i stället om otillåtna föremål. För att det inte skall råda någon oklarhet bör samma uttryck användas genomgående i hela lagen om kriminalvård i anstalt.

Regeringens förslag: Möjligheten att i vissa situationer göra även annan kroppsbesiktning än ytlig, utan att det finns en särskild misstanke i de enskilda fallen, utvidgas. Denna möjlighet skall finnas på alla slutna anstalter och inte som i dag enbart på slutna rixanstalter.

Regeln om kroppsbesiktning i 28 kap. 13 § rättegångsbalken förtydligas så att det klart framgår att män får ta alkoholutandningsprov på kvinnor.

Bestämmelsen i lagen om kriminalvård i anstalt om kroppsvisitation och kroppsbesiktning av en kvinna anpassas till rättegångsbalkens regler för sådana undersökningar.

Utredningens förslag överensstämmer i princip med regeringens. Den lagtekniska utformningen är dock annorlunda enligt regeringens förslag, beroende på att regeringen valt en annan utformning av bestämmelsen om kroppsvisitation. Utredningen har inte behandlat den föreslagna ändringen av 28 kap. 13 § rättegångsbalken.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanserna som yttrar sig är positiva till utredningens förslag i denna del. *Svea hovrätt* anser att det inte utan närmare överväganden kan godtas att tillämpningsområdet för kroppsbesiktning utan särskild misstanke utökas till samtliga slutna anstalter.

Skälen för regeringens förslag: Regeringen delar utredningens bedömning att de nuvarande reglerna om kroppsbesiktning har en i allt väsentlig lämplig utformning.

Utredningen har dock föreslagit en utvidgning av användningen av annan kroppsbesiktning än ytlig. Enligt nuvarande bestämmelser får sådan kroppsbesiktning ske vid alla typer av anstalter när anledning förekommer att föremål som en intagen inte får inneha skall anträffas på honom. Vid slutna rixanstalter får sådan kroppsbesiktning även ske när en intagen skall tas in i anstalt, när den intagne skall ta emot eller har haft oövakat besök, när den intagne återvänder till anstalten efter vistelse utanför denna och när det sker stickprovvis eller i anslutning till större undersökning som av säkerhetsskäl görs av utrymme inom anstalten, när den intagne har eller har haft särskild anknytning till detta utrymme. Beträffande den som inte är intagen i slutna rixanstalt får däremot endast ytlig kroppsbesiktning företas i dessa situationer. Indelningen i riks- och lokalanstalter föreslås nu upphöra. Som tidigare angivits är narkotikaproblemen i många fall lika stora vid de nuvarande slutna lokalanstalterna som vid de nuvarande slutna rixanstalterna. Genom att utvidga tillämpningsområdet för kroppsbesiktning ökar kriminalvårdens möjligheter att stävja narkotikahandlingen. Detta syfte är så viktigt att integritetssynpunkterna bör få träda tillbaka. Regeringen

ansluter sig därför till utredningens förslag om att de regler som i dag gäller för slutna rixanstalter skall gälla för samtliga slutna anstalter. Prop. 1994/95:124

I likhet med förslaget om kroppsvisitation bör även bestämmelsen om kroppsbesiktning ändras så att samma uttryck används i samtliga paragrafer som behandlar kriminalvårdens rätt att söka efter föremål som den intagne inte får inneha.

Ändring i rättegångsbalken m.m.

Som tidigare nämnts får kroppsbesiktning och kroppsvisitation enligt 28 kap. 13 § rättegångsbalken utföras av läkare och legitimerade sjuksköterskor. Vilket kön dessa tillhör saknar betydelse. Utöver sådan sjukvårdspersonal föreskrivs att kroppsbesiktning och kroppsvisitation av kvinna i huvudsak endast får utföras och bevitnas av en kvinna. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär blodprovstagning får dock verkställas och bevitnas av en man. Reglerna i 28 kap. 13 § rättegångsbalken erhöll sin nuvarande lydelse genom en lagändring som trädde i kraft den 1 januari 1994 (prop. 1993/94:24, bet. 1993/94:JuU7, rskr. 1993/94:67, SFS 1993:1408). Det lagstiftningsärendet syftade bl.a. till att få definitionerna av kroppsvisitation och kroppsbesiktning mer enhetliga och klart avgränsade, vilket är viktigt inte minst mot bakgrund av det grundlagsskydd som finns mot integritetskränkande tvångsåtgärder. I propositionen påpekades – vad gäller utformningen av det särskilda integritetsskyddet för kvinnor – att det kan finnas anledning att göra ytterligare överväganden inom ramen för Polisrättsutredningens arbete. Polisrättsutredningen har ännu inte slutfört sitt arbete.

Reglerna om kroppsbesiktning av kvinnor ändrades inte i det nämnda lagstiftningsarbetet. Den enda åtgärd i form av kroppsbesiktning som en man får utföra på en kvinna är alltjämt tagande av blodprov. Något annat undantag från huvudregeln att kvinnor skall kroppsbesiktigas av kvinnor finns inte. Den ändrade definitionen av begreppet kroppsbesiktning har emellertid viss betydelse i detta sammanhang. Det har bl.a. påtalats att tagande av alkoholutandningsprov numera faller under definitionen av kroppsbesiktning (se prop. 1993/94:24 s. 45), vilket eventuellt kan komma att medföra vissa praktiska problem såtillvida att manliga polismän inte skulle kunna ta utandningsprov på kvinnliga bilförare vid exempelvis trafikkontroller. Möjligen skulle man kunna hävda att regeln i 3 § lagen (1976:1090) om alkoholutandningsprov som talar om att en polisman får ta alkoholutandningsprov, tar över den generella regleringen i rättegångsbalken. Med en sådan tolkning skulle det alltså vara tillåtet för manliga polismän att ta utandningsprov på kvinnliga bilförare.

Det kan konstateras att rättsläget kan sägas vara behäftat med en viss osäkerhet. Undantaget i rättegångsbalken är snävt formulerat och till sin karaktär uttömmande. Hänsynen till legalitetsprincipen fordrar en tydlig avgränsning. Frågan är om man kan mjuka upp formuleringen av

undantaget utan att legalitetsprincipen träds för när. En möjlighet vore att man anger att undersökningar inom ramen för undantaget inte bara skall kunna avse tagande av blodprov utan dessutom "annan mindre ingripande provtagning". Med en sådan lokution får man onekligen en flexiblere reglering. Samtidigt blir gränsen mellan huvudregel och undantagsregel mindre skarp. Enligt regeringens mening tillgodoser en sådan reglering inte kraven på förutsebarhet och tydlighet. Den enda framkomliga vägen är enligt vår mening att klart ange vilka former av provtagning som får äga rum inom ramen för undantaget. För att tillgodose de praktiska ändamål som mycket starkt talar för att utandningsprov skall få tas av män på kvinnor bör man i den aktuella föreskriften i rättegångsbalken därför lägga till att utandningsprov får tas av män på kvinnor. En sådan ordning stämmer också överens med vad som odiskutabelt gällde före den 1 januari 1994.

Regeringen föreslår därför att regeln i 28 kap. 13 § rättegångsbalken nu ändras på angivet sätt. Detta hindrar inte på något sätt att Polisrättsutredningens arbete kan komma att medföra ytterligare och andra ändringar i den nu aktuella regleringen.

Särskilda regler för kroppsbesiktning och kroppsvisitation av kvinnor finns också i 52 c § lagen om kriminalvård i anstalt. Även denna bestämmelse bör anpassas till de nya definitioner av kroppsvisitation och kroppsbesiktning som anges i rättegångsbalken.

12 Dopningsmedel

Regeringens förslag: Tillämpningsområdet för 52 d § KvaL utökas så att prov får tas även för kontroll av att en intagen inte använder dopningsmedel som anges i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som berör frågan är positiva till förslaget.

Skälen för regeringens förslag: Lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel, som trädde i kraft den 1 juli 1992, innehåller straffbestämmelser för den som uppsåtligt överlåter, framställer, förvärvar i överlåtelssyfte, bjuder ut till försäljning eller innehar anabola steroider eller andra dopningsmedel som avses i lagen. Bruk av dopningsmedel är däremot inte kriminaliserat.

I sitt remissyttrande över departementspromemorian Åtgärder mot bruk av narkotika samt ringa narkotikabrott (Ds 1992:19), som låg till grund för den senaste ändringen av 52 d § lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL), tog Kriminalvårdsstyrelsen upp det ökande problemet med bruk av anabola steroider. Enligt Kriminalvårdsstyrelsen var det

känt att bruket av sådana preparat kunde ge fysiska skador och mentala störningar som äventyrade de intagnas hälsa samtidigt som säkerheten och behandlingsarbetet försvårades. Det var enligt styrelsens bedömning oklart om dessa preparat kunde anses som beroendeframkallande medel. Kriminalvårdsstyrelsen föreslog att det skulle införas regler om att den intagne skulle vara skyldig att lämna urinprov för kontroll av bruk och förekomst av dopningsmedel, oavsett om preparaten skulle klassas som beroendeframkallande eller inte.

I samband med att 52 d § KvaL ändrades så att de intagnas generella skyldighet att lämna urin- och utandningsprov utvidgades till att även omfatta blodprov anförde departementschefen att blodprover kunde komma till användning vid olika sorters droger (prop. 1992/93:142 s. 21 och 28). Bestämmelsen formulerades därför så att provtagningen kunde avse varje form av beroendeframkallande medel och någon specificering av medlen sker inte längre i lagtexten. Frågan om kontroll av anabola steroider behandlades däremot inte i propositionen.

Mot bakgrund av vad som anförts i förarbetena till lagen om förbud mot vissa dopningsmedel kan formuleringen "beroendeframkallande medel" för närvarande inte anses omfatta dopningsmedel enligt denna lag. En intagen är således inte enligt nuvarande lagstiftning skyldig att lämna urinprov för kontroll om han använt dopningsmedel.

Föreningen Styresmän och Assisterter m.fl. vid Kriminalvårdsanstalterna har i en skrivelse till Justitiedepartementet den 9 februari 1993 hemställt om en lagändring, som möjliggör testning av de intagna för kontroll av om de har använt anabola steroider. I skrivelsen uttrycktes oro inför utvecklingen mot ett allt frekventare bruk av anabola steroider främst bland intagna som sysslar med kroppsbygge.

I förarbetena till lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel anförde departementschefen bl.a. att de anabola steroidernas verkningsätt tyder på att de på ett allvarligt sätt kan rubba kroppens normala funktion och ger anledning att befara skadeverkningar i form av störningar i hormonbalansen och fettomsättningen, vilket bl.a. innebär förhöjd risk för åderförkalkning och kranskärslsjukdomar. Ungdomar som ännu inte slutat växa kan stanna i växten om de intar anabola steroider. Liksom naturligt testosteron kan anabola steroider leda till en bestående virilisering hos kvinnor samt sterilitet hos män. Även andra skador, bl.a. vissa sällsynta former av cancer, misstänks ha samband med användningen av anabola steroider. Psykisk påverkan har också rapporterats (prop. 1990/91:199 s. 16).

Om de intagna var skyldiga att på anmaning lämna prov för kontroll av om de använt dopningsmedel skulle kriminalvården få ett instrument, som visar när det finns skäl att vidta mer ingripande åtgärder mot förekomsten av dopningsmedel. Att bruket av dopningsmedel inte är kriminaliserat utgör inte något hinder mot en skyldighet för de intagna att lämna prov för kontroll av att de inte använt dopningsmedel. De intagna är ju skyldiga att lämna prov för kontroll av om de använt alkohol, trots att det inte är kriminaliserat att dricka alkohol. Skyldigheten att lämna urinprov för kontroll av att den intagne inte använt narkotika fanns också innan eget bruk av narkotika kriminali-

serades. Mot bakgrund av det anförda anser regeringen att urinprov och andra provtagningar bör få användas även för kontroll av att den intagne inte använt sådant dopningsmedel som anges i 1 § lagen om förbud mot vissa dopningsmedel.

Prop. 1994/95:124

13 Omhändertagande av egendom

Regeringens förslag: En bestämmelse införs om omhändertagande av egendom som kan antas bli tagen i beslag i avvaktan på beslut därom. Någon särskild bestämmelse om knivar, inbrottsverktyg och liknande införs inte.

Utredningens förslag skiljer sig från regeringens genom att omhändertagande i avvaktan på beslag föreslås få ske beträffande egendom som den intagne inte lagligen får inneha.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrar sig på denna punkt är positiva till förslaget om en bestämmelse angående omhändertagande av egendom i avvaktan på beslut om beslag. Enligt *Svea hovrätts* mening bör både narkotika och dopningsmedel omhändertas enligt den nya bestämmelsen.

De flesta remissinstanser som yttrar sig anser, i motsats till utredningen, att en bestämmelse om omhändertagande samt förstöring eller försäljning av knivar, inbrottsverktyg och liknande föremål, bör införas. *Riksåklagaren* anser att de av utredningen anförda problemen med hänvisning till rättssäkerheten inte är av den arten att de motiverar det mera tungrodda förfarandet med anmälan till polis och åklagare. I praktiken bör inte avgörandet av om förbudsreglerna är tillämpliga eller inte vara förenat med några större problem. Den bedömningen bör kunna anförtros anstalten, i all synnerhet som det enligt nuvarande regler finns möjlighet att påkalla domstolsprövning. *Kriminalvårdsstyrelsen* instämmer däremot i utredningens överväganden och har för avsikt att utfärda föreskrifter om hur anstalterna kan påkalla prövning av åklagare och domstol i dessa fall.

Skälen för regeringens förslag: Enligt 27 kap. 1 § rättegångsbalken får föremål som skäligen kan antagas äga betydelse för utredning om brott eller vara genom brott någon avhänt eller på grund av brott förverkat, tas i beslag. Bestämmelser om förverkande finns framför allt i 36 kap. brottsbalken, men även i andra lagar, t.ex. narkotikastrafflagen (1968:64), vapenlagen (1973:1176) och lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra farliga föremål. Prövningen av förverkande när det inte rör någon som är tilltalad för brott regleras i lagen (1986:1009) om förfarandet i vissa fall vid förverkande m.m. Huvudregeln är att talan om förverkande skall väckas vid rätten. Enligt en nyligen beslutad lagändring, som träder i kraft den 1 april 1995, får

dock åklagare besluta om förverkande av beslagtagnen egendom utan samband med talan om ansvar för brott, om inte egendomen har ett betydande värde eller det finns särskilda skäl att saken prövas av rätten. Polisman skall få besluta om förverkande, när ansvarstalan inte skall föras, under förutsättning att saken är uppenbar och egendomen saknar saluvärde eller är värd mindre än en tiondel av det basbelopp enligt lagen om allmän försäkring (1962:381) som gällde när beslaget verkställdes. Den som drabbas av förverkande skall dock alltid ha rätt att påkalla domstolsprövning (prop. 1994/95:23 s. 109 ff, bet. 1994/95: JuU2, rskr. 1994/95:40, SFS 1994:1422).

Enligt 52 c § tredje stycket lagen om kriminalvård i anstalt (KvaL) skall föremål, som anträffas vid kroppsvisitation och som en intagen enligt vad som följer av KvaL inte får inneha, omhändertas och förvaras för hans räkning om inte annat är föreskrivet. I 63 § KvaL finns bestämmelser om omhändertagande av alkoholhaltiga drycker och berusningsmedel. I paragrafen hänvisas till lagen om förverkande av alkoholhaltiga drycker m.m., vilket medför att den omhändertagna egendomen skall förstöras eller försäljas. Bestämmelserna skall även tillämpas i fråga om injektionsspruta eller kanyl som kan användas för insprutning i människokroppen eller i fråga om andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk eller annan befattnings med narkotika.

Polismyndigheten i Malmö och Kriminalvårdsregionen i Malmö har i en framställning den 26 juni 1991 till Justitiedepartementet föreslagit att 63 § skall ändras så att den även omfattar föremål som avses i 36 kap. 3 § brottsbalken och i lagen (1988:254) om förbud beträffande knivar och andra föremål. Enligt skrivelsen är det vanligt att knivar, inbrottsverktyg och liknande föremål som tillhör intagna i kriminalvårdsanstalter lämnas ut till vederbörande i samband med frigivningen. Enligt skrivelsen är det inte tillfredsställande och dessutom stötande för den allmänna rättskänslan att personer som dömts till frihetsstraff för våldsbrott eller inbrott i vissa fall förses med knivar respektive inbrottsverktyg när de lämnar anstalten. När framställningen remissbehandlades fick förslaget ett blandat mottagande. *Kriminalvårdsstyrelsen, Kammar-rätten i Jönköping, Sveriges Advokatsamfund* samt *Riksåklagaren* tillstyrkte framställningen helt eller delvis, medan *Hovrätten över Skåne och Blekinge, JO, JK* och *Rikspolisstyrelsen* avstyrkte eller ställde sig tveksamma till förslaget.

När anstaltspersonalen påträffar egendom som är förbjuden enligt annan lagstiftning än KvaL, t.ex. vapen och knivar, sker omhändertagande i praktiken inte för den intagnes räkning utan i avvaktan på ett beslut om beslag. Regeringen anser, i likhet med utredningen, att det bör införas en bestämmelse som uttryckligen ger kriminalvården rätt att omhänderta sådana föremål i avvaktan på beslut om beslag. Enligt regeringens uppfattning bör rätten att omhänderta föremål omfatta allt som kan bli föremål för beslag. Med en sådan avgränsning kommer man således kunna omhänderta t.ex. egendom som kan antas vara stulen och föremål som kan användas som inbrottsverktyg, om de påträffas under sådana förhållanden som anges i 36 kap. 3 § brottsbalken. Även

narkotika och dopningsmedel bör, som Svea hovrätt påpekat, omhändertas enligt denna bestämmelse.

Prop. 1994/95:124

Som utredningen anført skulle en rätt för kriminalvårdsanstalt att efter omhändertagandet även förstöra eller försälja föremål som omfattas av 36 kap. 3 § brottsbalken eller knivlagen vara att jämställa med att förverka sådana föremål. Detta är emellertid en åtgärd som ligger utanför kriminalvårdens egentliga uppgifter. Regeringen föreslår därför i likhet med utredningen inte någon utvidgning av tillämpningsområdet för 63 §.

Enligt regeringens förslag får således föremål som kan antas bli tagna i beslag omhändertas i avvaktan på beslut därom. Anstalten skall så snart det kan ske anmäla omhändertagandet till polis eller åklagare för prövning av frågan om beslag och förverkande. Härigenom kan man hindra att t.ex. knivar och inbrottsverktyg behöver överlämnas till den intagne vid frigivningen. Det bör ankomma på Kriminalvårdsstyrelsen att meddela närmare föreskrifter härom.

14 Kostnader

Den ändrade anstaltsindelningen bedöms inte få några ekonomiska konsekvenser. Inte heller torde de nya reglerna för fördelning av de intagna mellan anstalter av samma slag i sig leda till några kostnadsökningar.

De ändringar som ger kriminalvården utökade möjligheter att kontrollera de intagna kommer i första hand att få betydelse för kriminalvårdens sätt att arbeta.

Sammantaget bedöms ändringarna inte medföra annat än marginella kostnadsökningar för kriminalvården.

15 Ikraftträdande

De föreslagna ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Med hänsyn till den tid som kommer att förflyta innan riksdagen fattar beslut i lagstiftningsärendet torde en lämpligt tidpunkt vara den 1 juli 1995.

De nya reglerna bör bli omedelbart tillämpliga. Detta innebär att de ändrade reglerna om granskning av försändelser, kroppsvisitation, kroppsbesiktning, provtagning för kontroll av dopningsmedel och omhändertagande av egendom gäller även i fall där någon börjat verkställa påföljden innan lagändringen trätt i kraft. Dessa ändrade regler innebär formellt sett inte att en redan ådömd påföljd skärps i efterhand och möter därför inte något principiellt hinder.

16.1 Förslaget till ändring i rättegångsbalken

28 kap 13 §

Paragrafens tredje stycke har ändrats så att det framgår att sådan kroppsbesiktning av en kvinna som endast innebär tagande av alkoholutandningsprov även får verkställas och bevitnas av en man. Vidare har några språkliga moderniseringar gjorts i paragrafen.

16.2 Förslaget till ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

3 §

Ändringen innebär att indelningen av kriminalvårdsanstalter i riksanstalter och lokalanstalter avskaffas. Kriminalvårdsanstalterna kommer i stället endast att delas in med hänsyn till graden av säkerhet i öppna respektive slutna anstalter.

Vidare har några språkliga moderniseringar gjorts.

7 §

I paragrafens andra stycke har, som skäl för placering i sluten anstalt, uttrycket påkallat av säkerhetsskäl bytts mot uttrycket nödvändigt av säkerhetsskäl, utan att någon ändring i sak är avsedd. Tidigare har som ett exempel på skäl för sådan placering nämnts fara för att den intagne skall allvarligt störa ordningen genom att nyttja eller förfara olagligt med narkotika. I den nya lydelsen anges i stället uttryckligen att den som kan befaras missbruka eller på annat sätt ta befattning med narkotika under verkställigheten företrädesvis skall placeras i en sluten anstalt. Ändringen innebär således en starkare presumtion för placering på sluten anstalt i dessa fall. Grunden för placeringen i sluten anstalt är fortfarande säkerhetsskäl. Vidare har vissa ytterligare språkliga moderniseringar gjorts.

Till paragrafens tredje stycke har överförts en bestämmelse om att placering av intagna som avses i detta stycke företrädesvis skall ske i sådan anstalt eller avdelning av anstalt som är särskilt lämpad att tillgodose kraven på hög säkerhet. Detta framgick tidigare av 6 §, som behandlar fördelningen mellan riks- och lokalanstalter och som därför upphävs i övrigt.

Vissa ytterligare språkliga moderniseringar har också skett i paragrafen.

Paragrafen, som är ny, behandlar fördelning av intagna mellan anstalter av samma slag, dvs. mellan olika öppna anstalter och mellan olika slutna anstalter. Den avser både placering vid intagning i anstalt och vid ändrad placering under verkställigheten. Paragrafen ersätter i viss utsträckning bestämmelser i 6 § KvaL och 4 § förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt.

I lagrådsremissen föreslogs att paragrafen skulle utformas så att vid fördelningen av de intagna mellan anstalter av samma slag skall eftersträvas en placering som är ägnad att tillgodose den intagnes behov av utbildning eller behandling och främja en ändamålsenlig planering av frigivningen.

I sitt yttrande anförde Lagrådet:

Som framhållits i det betänkande av Fängelseutredningen (SOU 1993:76 s. 116 ff) som ligger till grund för det remitterade förslaget vilade lagen om kriminalvård i anstalt vid sin tillkomst på uppfattningen att behandlingsinsatser inte primärt var en uppgift för kriminalvården utan i första hand borde ankomma på andra samhällsorgan. I enlighet med vad som framgår av remissprotokollet (avsnitt 5) har under senare tid särskilda behandlingsprogram utvecklats vid flera anstalter. Även om denna utveckling fortsätter, torde likväl anstaltsplaceringen beträffande det övervägande antalet intagna komma att styras av andra faktorer än önskemål att tillgodose behov av viss behandling eller utbildning. Den föreslagna avfattningen av förevarande paragraf kan därför framstå som något missvisande.

Lagrådet ifrågasätter om inte en mera adekvat lydelse av paragrafen erhålls, om den formuleras i huvudsak enligt Fängelseutredningens förslag till motsvarande bestämmelse (7 § tredje stycket i den föreslagna lagen om verkställighet av fängelsestraff). Första meningen av förevarande paragraf kan då ges den lydelsen att, vid fördelningen av de intagna mellan anstalter av samma slag, den som har behov av utbildning eller behandling som anordnas i viss anstalt skall, om det är lämpligt, placeras i denna. Därefter kan i enlighet med remissförslaget i en andra mening sägas att i övrigt den placering skall eftersträvas som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen.

Det är givet att i det särskilda fallet en helhetsbedömning av vilken placering som är den lämpligaste måste göras och att, som också framhålls i remissprotokollet, de riktlinjer som har kommit till särskilt uttryck i paragrafen därvid måste vägas mot andra faktorer. Det bör också framhållas att föreskriften om att en placering som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen skall eftersträvas innebär att närhetsprincipen även i fortsättningen får stor betydelse vid beslut om anstaltsplacering, även om den inte avses komma att upprätthållas som en överordnad norm.

Lagtexten har utformats i anslutning till Lagrådets yttrande. När det gäller fördelningen av intagna mellan anstalter av samma slag skall enligt bestämmelsen den som har behov av utbildning eller behandling som anordnas i viss anstalt, om det är lämpligt, placeras i denna. Vidare skall den placering eftersträvas som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen. Som angetts i den allmänna motiveringen kan dessa olika hänsyn i många fall komma i konflikt med

varandra. Som Lagrådet har anförut måste kriminalvården därför alltid göra en helhetsbedömning av den dömdes situation för att avgöra vilken placering som skall väljas. Avsikten är inte att i paragrafen ge en heltäckande beskrivning av vad som skall beaktas vid valet mellan anstalter av samma slag. Utöver detta bör man t.ex. ta hänsyn till vilken säkerhetsnivå som behövs och till att de intagna som kan befaras missbruka narkotika och som inte kan förmås att gå igenom behandling mot sitt missbruk bör hållas åtskilda från andra intagna.

11 §

Denna paragraf, som behandlar s.k. frigång, har ändrats som en följd av att indelningen i riks- och lokalanstalter avskaffas.

Enligt den nu gällande lydelsen krävs särskilda skäl för att en intagen i rixanstalt skall medges frigång. Denna utformning av lagtexten valdes så att det klart skulle framgå att frigång normalt skall beviljas från lokalanstalt och att frigång från rixanstalt bör komma i fråga endast undantagsvis (prop. 1974:20 sid. 124). Eftersom anstalterna i framtiden inte skall delas in med anknytning till om de är inriktade på att förbereda frigivningen eller inte, finns det inte heller något behov av särskilda regler om frigång för olika typer av anstalter. Den föreslagna ändringen är inte avsedd att medföra någon ändring av tillämpningen av frigångsinstitutet. Av 4 § framgår att verksamheten vid anstalterna redan från början skall inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten, i den utsträckning det kan ske utan att kravet på samhällsskydd eftersätts. Vid prövning av om en intagen skall beviljas frigång måste därför säkerhetsaspekterna tillmätas stor betydelse. Vid de slutna anstalter där intagna, som kräver en hög säkerhet, placeras kommer det således inte heller i fortsättningen bli aktuellt med frigång annat än i undantagsfall. Intagen som avses i 7 § tredje stycket KvaL skall liksom tidigare inte kunna beviljas frigång.

Vidare har bestämmelsen om att det vid lokalanstalt skall vidtas särskilda åtgärder för att främja frigång tagits bort. Enligt regeringens mening finns inte längre behov av en sådan bestämmelse. Det bör på vanligt sätt överlämnas till Kriminalvårdsstyrelsen att meddela de tillämpningsföreskrifter som behövs.

Utredningen har också föreslagit vissa sakliga ändringar av reglerna om frigång. Regeringen har för avsikt att återkomma till dessa förslag i det fortsatta arbetet med anledning av utredningens betänkande.

26 §

Liksom tidigare skall gälla att granskning av brev eller andra försändelser endast får ske om det behövs av säkerhetsskäl, alltså inte som ett led i arbetet med att anpassa den intagne till samhället.

I första stycket behandlas reglerna om granskning i syfte att undersöka om ett brev eller annan försändelse innehåller något otillåtet föremål, dvs. föremål som inte får införas till eller innehas i kriminal-

vårdsanstalt. En försändelse till eller från den som är intagen i en sluten anstalt får generellt granskas för detta ändamål. Beträffande intagna på specialavdelning gäller liksom förut att sådan granskning alltid skall ske. Försändelser till eller från den som är intagen i en öppen anstalt får granskas för detta ändamål om det finns anledning att anta att den innehåller något otillåtet föremål samt stickprovsvis.

I andra stycket behandlas granskning som syftar till att undersöka om ett brev eller annan försändelse innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande från anstalt eller något annat liknande förfarande. Även sådan granskning skall liksom tidigare vara obligatorisk beträffande försändelser till eller från den som är intagen på specialavdelning. Beträffande andra intagna får granskning för detta syfte ske om det finns anledning att anta att en försändelse innehåller ett sådant meddelande. När det gäller en intagen på sluten anstalt får sådan granskning även göras om det är nödvändigt med hänsyn till den intagnes särskilda förhållanden eller det sker stickprovsvis. På öppen anstalt blir däremot granskning i detta syfte inte längre tillåten stickprovsvis, utan endast när det finns anledning att anta att en försändelse innehåller något meddelande om brottslig verksamhet, avvikande eller annat liknande förfarande.

29 §

I paragrafens första stycke, där förutsättningarna för besök behandlas, har endast vissa språkliga moderniseringar skett.

Enligt andra stycket skall undersökning i förväg av om en besökare dömts för eller är misstänkt för brottslig verksamhet alltid göras om det behövs för att kunna bedöma om den intagne skall få ta emot besök i ett särskilt fall eller för att kunna bedöma om besöket skall vara bevakat. I lagen (1965:94) om polisregister m.m. och i polisregisterkungörelsen (1969:38) finns bestämmelser om inhämtande av uppgifter från polisregistret vid sådan undersökning. I den utsträckning det behövs skall även uppgifter om den besökandes personliga förhållanden i övrigt hämtas in.

Den språkliga ändringen i det nya tredje stycket är inte avsedd att medföra någon ändring i sak.

42 §

I paragrafen har gjorts ett tillägg om att fängsel under vissa förutsättningar även får användas vid förflyttning inom anstalten. Vidare har vissa språkliga justeringar gjorts.

Paragrafen har fått en ändrad redaktionell utformning.

I första stycket behandlas de fall där kroppsvisitation får ske. I sak är dessa samma som gäller för närvarande. Uttrycket "otillåtna föremål" har valts för att skapa en enhetlig terminologi i samtliga paragrafer som reglerar kriminalvårdens möjligheter att söka efter föremål som en intagen inte får inneha. Någon ändring i sak jämfört med den nuvarande formuleringen är inte avsedd. Eftersom KvaL inte innehåller några uttryckliga förbud mot innehav av olika föremål, måste bestämmelsen tolkas mot bakgrund av bestämmelserna om intagnas innehav av egendom i 24 §.

I andra stycket har samlats de fall där kroppsvisitation alltid skall ske om det inte är uppenbart obehövt. Detta gäller, liksom tidigare, när den som skall tas in i anstalt anländer till anstalten. Vidare gäller det när intagen i slutan stalt återkommer efter vistelse utanför anstalten eller har haft oövakat ösök. Hittills har detta endast gällt intagna i slutan riksanstalt.

Den språkliga moderniseringen av tredje stycket innebär inte någon ändring i sak.

52 b §

Även beträffande kroppsbesiktning har, i enlighet med vad som gäller beträffande granskning av försändelser och kroppsvisitation, angivits att syftet med åtgärden skall vara att söka efter "ett otillåtet föremål". Det nya uttrycket är inte avsett att innebära någon ändring i sak.

I paragrafens andra stycke behandlas kroppsbesiktning som sker utan att det finns en konkret misstanke i det enskilda fallet. De aktuella fallen anges liksom tidigare genom en hänvisning till bestämmelsen om kroppsvisitation. Hittills har endast den som är intagen i en slutan riksanstalt kunnat underkastas annat än ytlig kroppsbesiktning i de angivna fallen, men nu utövidgas detta till att gälla intagna i alla slutna anstalter. När det gäller den som är intagen i öppen anstalt skall liksom tidigare krävas en konkret misstanke i det enskilda fallet för att annat än ytlig kroppsbesiktning skall få göras.

52 c §

I första stycket har endast vissa språkliga justeringar gjorts.

Med anledning av rättegångsbalkens nya definitioner av kroppsvisitation och kroppsbesiktning (SFS 1993:1408) har bestämmelsen i andra stycket om kroppsbesiktning och kroppsvisitation av en kvinna ändrats. Den nya lydelsen är utformad med 28 kap. 13 § rättegångsbalken som förebild. Kroppsvisitation som avses i 52 a § tredje stycket KvaL, dvs. sådan ytlig kroppsvisitation som bedöms nödvändig av säkerhetsskäl och som endast avser eftersökande av vapen eller annat farligt föremål, skall dock även i fortsättningen kunna verkställas och beöittnas av en man.

I tredje stycket har i enlighet med de ändringar som gjorts beträffande kroppsbesiktning och kroppsvisitation uttrycket "föremål som den intagne enligt vad som följer av denna lag inte får inneha" bytts mot uttrycket "otillåtet föremål". Liksom tidigare gäller bestämmelsen enbart de fall där inte annat är särskilt föreskrivet. Detta undantag har tidigare syftat främst på regleringen i 63 § om omhändertagande och förstörande av bl.a. alkoholhaltiga drycker, men kommer nu även att gälla föremål som omfattas av den nya bestämmelsen i 64 §.

52 d §

Tillämpningsområdet för bestämmelsen utvidgas till att även avse kontroll av om den intagne använder dopningsmedel. Kontroll av förekomsten av dopningsmedel kan för närvarande ske genom urinprov. Det bör anmärkas att undersökningar som avses i denna paragraf enligt definitionen i rättegångsbalken är att anse som kroppsbesiktning.

64 §

Paragrafen är ny och ger kriminalvården en uttrycklig rätt att omhänderta föremål som kan antas bli tagna i beslag i avvaktan på beslut därom.

I 63 § finns särskilda bestämmelser om omhändertagande och förstörande eller försäljning av alkoholhaltiga drycker, andra berusningsmedel och injektionssprutor, kanyler eller andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller befattningsmedel med narkotika. Föremål som omfattas av denna bestämmelse har undantagits från tillämpningsområdet för den nya paragrafen. För andra otillåtna föremål än dem som avses i någon av dessa två paragrafer finns bestämmelser i 52 c §.

Frågan om ett föremål skall tas i beslag eller inte prövas av myndigheter utanför kriminalvården. Omhändertagandet skall därför så snart det kan ske anmälas till den som får fatta beslut om beslag. Det bör ankomma på Kriminalvårdsstyrelsen att utfärda närmare föreskrifter härom. Prövningen bör i normala fall hinna ske i god tid innan den intagne skall frigges. Skulle prövningen resultera i att föremålet inte skall tas i beslag kan det i stället bli aktuellt att omhänderta föremålet för den intagnes räkning i enlighet med 52 c §.

16.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

11 §

I första och andra stycket har gjorts vissa språkliga moderniseringar.

I paragrafens tredje stycke har den nuvarande uttryckliga undersökningsrätten beträffande medhavda väskor m.m. utgått. Efter den

ändring av 28 kap. 11 § rättegångsbalken, som trädde i kraft den 1 januari 1994, rymmer en sådan undersökningsrätt under begreppet kroppsvisitation (se prop. 1993/94:24 s. 40 ff).

Ett nytt fjärde stycke har förts in som innebär att kriminalvården får rätt att i förväg undersöka besökare till intagen på häkte genom att ta in uppgifter om honom på samma sätt som gäller enligt 29 § andra stycket lagen om kriminalvård i anstalt.

Direktiven för Fängelseutredningen utfärdades den 2 april 1992. Enligt dessa har utredningen haft till uppgift att göra en genomgripande översyn av de principer och det regelverk som lades fast genom 1974 års kriminalvårdsreform. Utredningens arbete borde vara avslutat senast den 1 juli 1993.

Fängelseutredningen påbörjade sitt arbete i maj 1992. Arbetet har bedrivits så intensivt som varit möjligt för en parlamentariskt sammansatt kommitté. Underlag till våra överväganden har bl.a. inhämtats genom ett stort antal studiebesök vid kriminalvårdsanstalter, varvid personal och intagna beretts tillfälle att lägga fram synpunkter. En brett upplagd klientelundersökning har genomförts.

Utredningsuppdraget är vidsträckt och inrymmer såväl övergripande frågor av principiell betydelse som åtskilliga detaljfrågor. Det är därför uppenbart att den begränsade tid som vi fått till sitt förfogande varit otillräcklig för djuplodande överväganden och mera genomgripande analyser i alla frågor.

Det har inte funnits utrymme för att diskutera mera väsentliga förändringar med avseende på kriminalvårdens arbetsformer och organisation. Arbetet har därför i huvudsak inriktats på vissa frågor av grundläggande principiell betydelse och på att åstadkomma en anpassning av regelverket till den utveckling som ägt rum sedan 1974 års kriminalvårdsreform trädde i kraft.

Bland de förändringar som skett sedan år 1974 intar de som är betingade av den sedan den 1 januari 1992 gällande nya lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård och behandlingen av psykiskt störda lagöverträdare en särställning. Kriminalvården har tillförts en kategori psykiskt störda lagöverträdare som enligt tidigare lagstiftning skulle ha överlämnats till sluten psykiatrisk vård. Kraven på kriminalvården att kunna tillgodose de intagnas behov av psykiatrisk vård har därmed ökat väsentligt. Vi har gjort den bedömningen att de problem som är förknippade härmed bör övervägas för sig och inte kopplas samman med andra frågor om verkställigheten av fängelsestraff. Därför har vi begärt och medgett tillstånd att ta upp denna fråga i särskild ordning efter det att arbetet med ett huvudbetänkande avslutats. Till ett slutbetänkande om behandlingen av intagna som är psykiskt störda har vi hänfört också den näraliggande frågan om psykoterapeutisk eller annan behandling av män dömda för övergrepp mot kvinnor och barn. I övrigt har alla i direktiven särskilt angivna frågor tagits upp.

När det gäller beslutsgången inom kriminalvården samt domstolsprövningen i kriminalvårdsmål har Domstolsutredningen i sitt betänkande (SOU 1991:106) redovisat vissa överväganden och lämnat en del förslag. Frågor om besluts- och besvärsförfarandet har inte behandlats särskilt i våra direktiv. Det ligger emellertid i sakens natur att frågor av så central betydelse för kriminalvårdens regelverk måste falla inom ramen för vårt uppdrag och att det bör ankomma på oss att självständigt

lämna förslag om vilken ordning som lämpligen bör gälla. Vi har för avsikt att behandla även denna fråga i slutbetänkandet.

Under den tid som vi arbetat har det i annan ordning pågått lagstiftnings- och utredningsverksamhet med avseende på frågor som har ett nära samband med vårt uppdrag. Nya regler om villkorlig frigivning har beslutats och trätt i kraft den 1 juli 1993. Väg- och sjöfyllerikommittén har nyligen lagt fram ett betänkande med bl.a. förslag om verkställighet av fängelsestraff i särskild ordning för personer som dömts för grovt rattfylleri. Frågor om brottspåföljd för ungdomar har utretts av Ungdomsbrottskommittén, vars förslag likaså redovisats nyligen. Straffsystemkommittén, som har till uppgift att se över det straffrättsliga påföljdssystemets innehåll och uppbyggnad, tillsattes samtidigt med Fängelseutredningen. Dess förslag med överväganden om bl.a. vilka principer som skall ligga till grund för påföljdsbestämningen väntas inte föreligga före halvårsskiftet 1994.

Vi har haft kontakt och visst samråd med de ovan nämnda kommittéerna. Vi har emellertid ansett det nödvändigt att grunda våra överväganden och förslag på den lagstiftning som gäller nu utan hänsyn till de ändringar som föreslagits eller kan komma att föreslås av andra kommittéer. Detta innebär att frågor om verkställighet av fängelsestraff kan behöva övervägas på nytt mot bakgrund av ändrade förutsättningar till följd av en eventuell ny lagstiftning. Särskilt kan lagändringar som grundas på sådana principiella överväganden om påföljdsbestämningen som ankommer på Straffsystemkommittén få betydelse.

Utgångspunkten för straffverkställigheten måste enligt vår mening vara brotsbalkens regler om och grundläggande principer för påföljdssystemet. Ändamålet med fängelsestraffet måste vara detsamma vid verkställigheten som vid domstolens påföljdsval. Detta bör komma till uttryck i lagregleringen.

De nya regler om straffmätning och påföljdsval som infördes år 1989 ger uttryck för ett i viss mån ändrat synsätt i förhållande till vad som gällde tidigare. Vid tiden för 1974 års kriminalvårdsreform gällde fortfarande som en huvudregel att domstolen skulle fästa särskilt avseende vid att påföljden skulle vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället. Regeln gav uttryck för den s.k. behandlingstanken. Denna har genom den nya lagstiftningen fått träda i bakgrunden. Brottets straffvärde och art har tillerkänts en ökad betydelse för påföljdsvalet på bekostnad av överväganden om vilka åtgärder som kan vara ägnade att främja den dömdes samhällsanpassning.

Det står mot bakgrund av dagens lagstiftning klart att ingen döms till ett fängelsestraff därför att han behöver eller har nytta av den behandling som kan beredas honom i en kriminalvårdsanstalt. Grunden för straffet är uteslutande den brottslighet som lagts den dömde till last. Straffet utmäts i samhällets – inte brottslingens – intresse och är avsett att tillfoga brottslingen ett obehag som står i proportion till den brottslighet för vilken han dömts. Det obehag som fängelsestraffet är avsett att innebära består däri att den dömde under strafftiden skall vara berövad sin frihet och därmed avskuren från normala kontakter med

anhöriga och vänner, ställd utanför arbetslivet samt förhindrad att begagna sin fritid efter egna önskemål.

Kriminalvårdens grundläggande uppgift är att verkställa av domstol utmätta straff. Mot bakgrund av det sagda ankommer det sålunda på verkställighetsmyndigheten att se till att den som dömts till fängelse är berövad friheten och vistas i en kriminalvårdsanstalt under den tid som avsetts med domen. Ett ytterligare krav av grundläggande betydelse är att den dömda skall förhindras att begå nya brott under den tid som verkställigheten pågår.

Även om den nuvarande lagstiftningen utgår från att brottet och inte brottslingen står i centrum för påföljdsbestämningen finns det fortfarande ett utrymme för att vid påföljdsvalet ta hänsyn till den dömdes förhållanden. Påföljderna villkorlig dom samt skyddstillsyn med varianterna kontraktsvård och samhällstjänst utgör alternativ till fängelsestraffet. Omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse skall särskilt beaktas vid påföljdsvalet. De alternativa påföljdsformerna har således ett företräde framför fängelse, om inte brotts straffvärde eller art eller den omständigheten att brottsligheten utgör återfall är hinder mot annan påföljd än fängelse. Den tilltalades ungdom eller möjligheterna att få till stånd en angelägen kvalificerad missbruksvård kan ytterligare vidga tillämpningsområdet för alternativen.

Bakom lagens ambition att så långt det är möjligt undvika att fängelsestraff utmäts ligger insikten om att straffverkställigheten generellt sett får negativa konsekvenser. Den som är berövad sin frihet drabbas inte bara av det tidsbegränsade obehag som avsetts med domen utan straffverkställigheten kan i många fall ge mera bestående skadeverkningar. Den avskildhet från samhället som frihetsberövandet innebär främjar inte den dömdes anpassning i samhället utan är snarare ägnad att motverka denna.

Det är rimligt att sådana förhållanden som med avseende på påföljdsvalet gett alternativa påföljdsformer ett företräde framför fängelse beaktas också vid verkställigheten av fängelsestraff. De skadeverkningar som kan vara förknippade med frihetsberövandet måste motverkas och sådana åtgärder som trots frihetsberövandet kan vara ägnade att främja en samhällsanpassning bör vidtas. Det är viktigt att frigivningen förbereds så att den dömda efter verkställigheten kommer i så välordnade sociala förhållanden som möjligt. Behandlingstanken bör – i enlighet med vad departementschefen uttalade i samband med påföljdsreformen – fortfarande tillmätas betydelse för straffverkställigheten. Sätillvida får dock behandlingstanken anses utmönstrad också från verkställighetsplanet att det tvång som utövas inte skall motiveras med hänsyn till den intagnes behov och intressen.

Regler om verkställigheten av fängelsestraff saknas i brottsbalken och har i stället hänförs till en särskild lag, lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL). Vi har utgått från att detta bör gälla också i fortsättningen. Därvid har vi funnit att KvaL bör ersättas med en ny lag, till vilken dock åtskilliga bestämmelser från KvaL kan överföras i oförändrat skick. Vi föreslår att den nya lagen skall benämnas *lagen om verkställighet av fängelsestraff (Fängelselagen)*. Detta är mot bakgrund

av vår uppfattning att kriminalvårdens huvuduppgift är att verkställa av domstol utmätta straff en mera realistisk benämning än den nuvarande.

I 4 § KvaL anges som ett grundläggande mål för kriminalvården i anstalt uppgiften att främja den dömdes anpassning i samhället och motverka skadliga följder av frihetsberövandet. Även om denna målsättning i och för sig inte har något att göra med straffets ändamål är det uppenbart att den ändå är väl förenlig med grunderna för påföljdssystemet. Det är vår mening att kriminalvårdens verksamhet även fortsättningsvis bör präglas av en brottsförebyggande och social inriktning. Samtidigt är det emellertid tydligt att det föreligger en konflikt mellan denna inriktning av verksamheten och den grundläggande uppgiften att verkställa straff. Sådana åtgärder som är bäst ägnade att främja den dömdes anpassning i samhället förutsätter som regel att den avskildhet från samhället som avsetts med straffet bryts eller att på annat sätt lättnad i verkställigheten medges.

Konflikten mellan kriminalvårdens olika uppgifter uppmärksammas i 4 § KvaL såtillvida att den verksamhet som är inriktad mot den dömdes rehabilitering begränsas med hänsyn till att kravet på samhällsskydd inte får eftersättas. Verkställigheten skall sålunda anpassas till vad som behövs för att motverka att den dömda fortsätter brottslig verksamhet under den tid verkställigheten pågår. Kravet på samhällsskydd är emellertid enligt vår mening inte det enda som begränsar kriminalvårdens möjligheter att på bästa sätt verka för de dömdas samhällsanpassning. Även i de många fall då detta krav inte kan återopas som hinder mot att den som dömts till fängelse vistas utom anstalten eller medges annan lättnad måste kriminalvården beakta att verkställigheten utformas så att domstolens straffbestämning inte framstår som åsidosatt. Detta är viktigt för att upprätthålla allmänhetens förtroende för rättsväsendet.

Vi föreslår mot bakgrund av det sagda att den ifrågavarande bestämmelsen kompletteras så att det framgår att förutom kravet på samhällsskydd även ändamålet med straffbestämningen skall beaktas (se 4 § lagförslaget). Tillägget innebär i huvudsak ett förtydligande och en anpassning av lagregleringen till en ordning som gäller enligt kriminalvårdens interna föreskrifter och praxis. Enligt vår mening råder nämligen i allt väsentligt i tillämpningen en rimlig balans mellan kriminalvårdens rent repressiva uppgift att verkställa straff och dess uppgift att verka för de dömdas anpassning i samhället. Dock har det i några fall förekommit att intagna beviljats lättnad i verkställigheten i form av vistelser utom anstalten under omständigheter som gjort att det med fog kunnat sättas i fråga om verkställigheten stått i överensstämmelse med straffbestämningen. Det är därför inte helt utan betydelse att det av lagen framgår att straffbestämningen som sådan ibland kan utgöra hinder mot socialt motiverade friförmåner även när dessa inte kan förvägras under hänvisning till kravet på samhällsskydd.

Enligt bestämmelsen i 4 § KvaL skall åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten vidtas redan från straffverkställighetens början. Föreskriften är en viktig markering av att hela strafftiden skall genomsyras av en strävan att åstadkomma en frigivning till

så socialt välordnade förhållanden som möjligt. Man bör redan i anslutning till intagningen ta ställning till om den dömden för sin framtida tillvaro i samhället kan ha nytta av utbildnings-, vård- och behandlingsinsatser som kan erbjudas inom ramen för straffverkställigheten. Det ligger emellertid i sakens natur att åtgärder som direkt tar sikte på frigivningssituationen blir mera aktuella och mera angelägna mot strafftidens slut. Även en intagen som med hänsyn till kravet på samhällsskydd varit föremål för stränga säkerhetsmässiga restriktioner måste mot slutet av verkställigheten ges en rimlig möjlighet att förbereda sin frigivning. Kravet på samhällsskydd och andra skäl för att upprätthålla frihetsberövandet måste efter hand som verkställigheten närmar sig slutet tillmätas allt mindre vikt som hinder mot verksamhetens sociala ambitioner. Vi föreslår att detta synsätt markeras genom att det i 4 § lagförslaget föreskrivs att särskild uppmärksamhet skall ägnas åt förberedelse av frigivningen under den senare hälften av verkställigheten i anstalt.

Genom 1974 års kriminalvårdsreform slogs som princip fast att kriminalvårdens intagna har samma rätt till samhällets stöd- och vårdinsatser som andra medborgare. Den sålunda knäsatta principen brukar benämnas "normaliseringsprincipen". Till principen knöts som en huvudregel grundsatsen att den service som de intagna sålunda är berättigade till skall tillhandahållas av de organ utanför kriminalvården som normalt har ansvaret för t ex hälso- och sjukvård, socialvård, arbetsförmedling m.m. Kriminalvården borde bygga upp egna resurser endast för sådana fall där frihetsberövandet utgjorde hinder mot andra myndigheters medverkan eller där stödinsatserna uteslutande hade sin grund i kriminalvårdens rehabiliterande verksamhet.

Vi har inte funnit någon anledning till avsteg från normaliseringsprincipen som sådan. Ett fängelsestraff bör inte innefatta annan begränsning av den dömdes rättigheter än den som ligger i själva frihetsberövandet och det tvång som är förknippat med detta. Även grundsatsen att andra organ än kriminalvården skall ha huvudansvaret för den samhällsservice av olika slag som de intagna behöver bör stå fast. Grundsatsen kan inte anses åsidosatt på grund av den utveckling under senare år varigenom åtskilliga kriminalvårdsanstalter skaffat sig resurser och kompetens för behandlingsinsatser gentemot bl.a. missbrukare samt män som är dömda för vålds- eller sexualbrott. Denna utveckling bör enligt vår mening fortsätta.

En annan princip som slogs fast genom 1974 års kriminalvårdsreform var den s.k. "närhetsprincipen". Den som dömts till fängelse borde i enlighet med denna princip få avtjäna sitt straff så nära hemorten som möjligt. Detta skulle underlätta för den dömdes samhällsanpassning nyttiga kontakter med anhöriga och vänner samt med de samhällsorgan som enligt normaliseringsprincipen har huvudansvaret för vård- och stödinsatser i anslutning till frigivningen.

En konsekvent tillämpning av närhetsprincipen förutsätter i vårt förhållandevis glest befolkade land strängt taget att intagna av alla slag lämpligen kan vistas i samma anstalt. Så är emellertid inte fallet. Det finns ett behov av att fördela de intagna mellan olika anstalter med

hänsyn till vilka säkerhetsåtgärder som krävs för att förhindra rymningar och återfall i brott. Det efter hand allt större narkotika-problemet har gett upphov till ett ytterligare differentieringsbehov. Missbrukare bör helst inte undergå straffverkställighet tillsammans med icke missbrukare. Vidare bör intagna som önskar komma till rätta med sitt missbruk hållas åtskilda från andra missbrukare. Den speciella kompetens som byggts upp vid vissa anstalter förutsätter slutligen att dessa anstalter tillförs sådana intagna som behöver och efterfrågar de behandlingsinsatser som tillhandahålls. Sammantaget har de olika differentieringsbehov som föreligger medfört att närhetsprincipen kommit att i tillämpningen sättas allt mera åt sidan.

Det är vår uppfattning att den utveckling mot en bättre differentiering av de intagna som ägt rum varit värdefull och bör fortsätta. Detta innebär att närhetsprincipen inte kan upprätthållas som en övergripande norm för anstaltsplaceringarna. Ett nära samband med närhetsprincipen hade den indelning av anstalterna i rixanstalter och lokalanstalter som gjordes i samband med 1974 års kriminalvårdsreform. Denna indelning är enligt vår mening inte längre ändamålsenlig.

Enligt den av oss föreslagna fängelselagen skall anstalterna indelas i öppna och slutna anstalter. Någon ytterligare indelning behöver enligt vår mening inte lagfästas. Vi anser dock att den av Kriminalvårdsstyrelsen föreslagna indelningen av anstalter i fyra säkerhetsklasser i och för sig är lämplig för praktiskt kriminalvårdsarbete och att den bör kunna läggas till grund för uppbyggnaden av kriminalvårdens anstaltsbestånd och erforderliga tillämpningsföreskrifter.

Vi föreslår följande bestämmelser för anstaltsplaceringen.

Valet av anstalt står i första hand mellan slutna eller öppna anstalt. Härvid skall precis som nu gälla att placering i öppna anstalt äger företräde. För placering i slutna anstalt skall särskilda skäl kunna åberopas.

Med särskilda skäl för placering i slutna anstalt avses företrädesvis säkerhetsskäl. Det skall föreligga omständigheter som talar för att bevaknings- och kontrollinsatser verkligen behövs för att säkerställa att den intagne stannar kvar i anstalten och inte fortsätter i brottslig verksamhet under verkställigheten. Utgångspunkten bör vara att ingen placeras under mera slutna former än säkerheten i varje enskilt fall kräver. För en sådan utgångspunkt talar inte bara humanitära skäl utan också det angelägna i att anstaltsbeståndet utnyttjas så effektivt som möjligt.

Som ett skäl för placering i slutna anstalt anges straffets längd. Generellt sett är det uppenbart att risken för rymning- eller fritagning framstår som större ju längre straff den dömda har att avtjäna. Ju allvarligare brott den dömda gjort sig skyldig till, desto större vikt måste fästas vid kravet att kriminalvården skall motverka fortsatt brottslighet under verkställighetstiden. Det som nu sagts utesluter inte att en bedömning i det enskilda fallet kan ge vid handen att en långtidsdömd kan placeras i öppna anstalt redan från verkställighetens början. Möjligen bör någon öppna anstalt reserveras för intagna med lång kvarstående verkställighetstid, eftersom en sammanblandning av

dessa med korttidsdömda är ägnat att medföra vissa olägenheter. En annan omständighet som skall beaktas vid anstaltsplaceringen är brottslighetens art. Återfallsbenägenheten är generellt sett olika vid olika slags brottslighet. När det gäller dömda som gjort sig skyldiga till allvarlig vålds- eller sexualbrottslighet bör också brottsoffrets trygghet vägas in i bedömningen av behovet av säkerhetsåtgärder. För den som tidigare avtjänat fängelsestraff är det vidare uppenbart att valet mellan sluten och öppen anstalt i mycket blir beroende av hur den tidigare verkställigheten förlöpt. Som ett särskilt skäl för placering i sluten anstalt har också angetts den intagnes missbruk av narkotika.

Valet mellan sluten eller öppen anstalt är som tidigare sagts i huvudsak beroende av en bedömning av vad säkerheten kräver. En placering i sluten anstalt måste dock i enskilda fall kunna förekomma utan att säkerhetsskäl kan åberopas. I den mån särskilda utbildnings- eller behandlingsresurser knyts till en viss sluten anstalt bör intagna som har behov av och efterfrågar sådan utbildning eller behandling kunna hänföras till den anstalten oberoende av om den slutna verkställighetsformen är påkallad av säkerhetsskäl eller ej. Den som medgetts frigång för arbete, utbildning eller annat bör, om det i övrigt är lämpligt, kunna placeras i en sluten anstalt, om denna är mest närbelägen den ort där frigångsverksamheten skall äga rum. För en intagen som på egen begäran medgetts verkställighet utan gemenskap med andra intagna finns inte något alternativ till sluten anstalt. Slutligen går det inte att komma ifrån att ett ändamålsenligt utnyttjande av kriminalvårdens resurser ibland förutsätter att intagna som i och för sig är ägnade för verkställighet i öppen anstalt tillfälligtvis placeras i sluten anstalt. Som framgår av det följande föreslås i vissa hänseenden olika regler för slutna och öppna anstalter om kontroll- och säkerhetsåtgärder samt om friförmåner. De strängare regler som är avsedda att gälla för de slutna anstalterna bör, i den mån det är möjligt, inte tillämpas i fråga om sådana intagna som placerats i sluten anstalt utan att säkerhetsskäl föreläggat.

När det gäller fördelningen av de intagna mellan anstalter av samma slag redovisas i lagförslaget två sidoordnade principer. Den först nämnda innebär att en intagen som har behov av utbildning eller behandling som anordnas vid viss anstalt skall placeras i denna, om det är lämpligt. Den särskilda kompetens som utvecklats vid vissa anstalter skall sålunda tas till vara. En ytterligare specialisering av anstalterna kan såsom tidigare anförts vara av värde. För det andra bör emellertid fortfarande närhetsprincipen äga viss betydelse med avseende på valet av anstalt. Detta kommer till uttryck genom att det föreskrivs att den placering skall eftersträvas som är bäst ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen. I allmänhet innebär detta att en placering i närheten av hemorten framstår som fördelaktigast.

Lagförslaget innehåller särskilda bestämmelser om anstaltsplaceringen av ungdomar och kvinnor.

När det gäller ungdomar föreskrivs nu i 8 § KvaL att den som inte fyllt 21 år skall, om inte särskilda skäl föranleder annat, hållas åtskild från sådana intagna som kan inverka menligt på hans anpassning i

samhället. Den av oss föreslagna bestämmelsen att den som inte fyllt 21 år skall, om inte särskilda skäl föranleder annat, placeras i en anstalt som företrädesvis är avsedd för yngre intagna torde i allt väsentligt ha samma innebörd. Vi förutsätter att någon eller några anstalter inom var region reserveras för ett yngre klientel – intagna upp till ca 25 år. Bestämmelsen är avsedd att i förekommande fall äga tillämpning också på ungdomar som inte fyllt 18 år. Vi ansluter oss sålunda inte till den tolkning av FN:s barnkonvention som gjorts i Danmark och som lett till att intagna under 18 år verkställer straffet på en särskild avdelning vid vilken all kontakt med intagna över 18 år är utesluten.

Det finns för närvarande endast två anstalter som är avsedda enbart för kvinnor – Hinseberg och Färingsö. Kvinnliga intagna placeras i övrigt på särskilda avdelningar vid vissa anstalter som också är avsedda för män. Vid dessa anstalter förekommer gemensamhet mellan manliga och kvinnliga intagna under arbetstid och bevakad fritid. Vi har genom våra anstaltsbesök fått den uppfattningen att renodlade kvinnoanstalter av olika skäl är klart att föredra. Kvinnorna utgör emellertid en i förhållande till männen mycket liten klientelgrupp. Inom denna finns samma behov av differentiering med avseende på säkerhetsåtgärder och behandlingsinsatser som när det gäller männen. Detta innebär att en koncentration av kvinnorna till rena kvinnoanstalter skulle åsidosätta såväl närhetsprincipen som ambitionen att finna "rätt" placering med hänsyn till förekommande utbildnings- eller behandlingsbehov. Nuvarande ordning måste därför i huvudsak bibehållas. Vi föreslår emellertid att det i lagen skall föreskrivas dels att kvinna företrädesvis skall placeras i en anstalt som är avsedd för kvinnor, dels att en kvinna bara efter att ha gått med på det skall kunna placeras i en anstalt där gemensamhet med manliga intagna förekommer.

I KvaL finns regler om särbehandling av långtidsdömda som begått brott av särskilt samhällsfarlig natur. Den grundläggande bestämmelsen finns i 7 § tredje stycket. Enligt denna bestämmelse skall en intagen som säkerhetsklassificerats verkställa straffet i en sluten anstalt. Andra bestämmelser i KvaL anger att anstaltsplaceringen skall avse en riksanstalt, företrädesvis en anstalt som är särskilt lämpad att tillgodose kraven på hög säkerhet, samt att intagna som avses i 7 § tredje stycket inte får medges vistelse utanför anstalten i annan form än som särskild permission med bevakning. Beslut om säkerhetsklassificering meddelas av Kriminalvårdsstyrelsen. Beslutet skall omprövas av styrelsen när det finns anledning till det, dock alltid inom sex månader från föregående prövning.

Vi har i första hand haft anledning ta ställning till om det finns behov av en säkerhetsklassificering i enlighet med gällande ordning. Med hänsyn till kriminalvårdens ansvar att för vart enskilt fall anordna verkställigheten med beaktande av kravet på samhällsskydd och så att ordning och säkerhet vid anstalterna kan upprätthållas får det förutsättas att det alldeles oberoende av en på förhand gjord formell säkerhetsklassificering inte skulle ha kommit i fråga att placera de intagna som det här gäller i annat än slutna anstalter med hög säkerhet eller att medge dem friförmåner. En fördel med klassificeringen är emellertid att

den intagne genom denna får ett klart förhandsbesked om att han inte kan påräkna en lindrigare anstaltsplacering eller friförmåner förrän en längre tid av verkställigheten förflutit. Klassificeringen är härjämte av betydelse för allmänhetens förtroende för kriminalvårdens verksamhet. Den kan uppfattas som ett åtagande från kriminalvårdens sida att fästa särskilt avseende vid kravet på samhällsskydd när det gäller intagna som gjort sig skyldiga till allvarlig brottslighet av samhällsfarlig art. Viktigt i det hänseendet är att den delegation av beslutanderätten i fråga om anstaltsplacering och friförmåner till myndigheter på lokal nivå som gäller beträffande intagna i allmänhet inte avser dem som säkerhetsklassificerats. Vi anser att det finns skäl att bibehålla en säkerhetsklassificering.

Den kritik som riktats mot gällande ordning för säkerhetsklassificering har framför allt gällt beslutsordningen. Kritiken har främst kommit från intagna eller företrädare för dessa. Man har menat att det innebär en dubbelbestraffning att kriminalvårdsstyrelsen på i huvudsak samma underlag som legat till grund för rättens straffbestämning beslutar om en långtgående särbehandling samt att det med hänsyn till rättssäkerheten inte är acceptabelt att frågan avgörs i annat än domstolsmässiga former. Vi har för avsikt att ta upp denna fråga i slutbetänkandet i anslutning till andra frågor om besluts- och besvärsförfarandet i kriminalvårdsfrågor.

De rekvisit för säkerhetsklassificeringen som vi föreslår anknyter i allt väsentligt till vad som nu gäller enligt 7 § tredje stycket KvaL. Kravet på en viss lägsta strafftid har dock för all slags brottslighet bestämts till fyra år. Med hänsyn till att det i praxis sällan förekommit att någon med kortare strafftid klassificerats har vi inte ansett det nödvändigt att bibehålla en särbestämmelse för personer som dömts för grov narkotikabrottslighet. Att sådan brottslighet i allmänhet är att bedöma som brottslighet av särskilt samhällsfarlig art torde stå klart utan att det nämns särskilt i lagtexten.

Innebörden av säkerhetsklassificeringen skall enligt vårt förslag vara densamma som nu. Intagning skall ske till en sluten anstalt. Att placeringen företrädesvis skall avse en anstalt som uppfyller högt ställda krav på säkerheten är självklart. Permission och andra friförmåner – förutom särskild permission under bevakning – får inte medges den som säkerhetsklassificerats.

I ett särskilt avsnitt av betänkandet tar vi upp frågor om narkotika inom kriminalvården i anstalt. Som framgår av klientelundersökningen är andelen missbrukare hög bland de intagna. De problem som detta för med sig sätter i mycket stor utsträckning sin prägel på kriminalvårdens verksamhet. Denna har i detta sammanhang två skilda inriktningar. Den ena innefattar ambitionen att hålla kriminalvårdsanstalterna fria från narkotika, medan den andra syftar till att på bästa sätt hjälpa de intagna att komma ifrån sitt missbruk. Redan den omständigheten att all befattning med narkotika utgör brott gör det självklart att narkotika inte skall få förekomma i anstalterna. Härtill kommer att ett inflöde av narkotika till anstalterna är ägnat att störa ordningen och säkerheten i anstalterna. Som ett led i kriminalvårdens rehabiliterande och allmänt brottsförebyggande uppgift sker ett aktivt påverkansarbete från anstalts-

personalen, genom erbjudanden om behandlingsinsatser vid vissa anstalter samt genom förmedling av stöd- och behandlingsinsatser utanför kriminalvården. Ett inflöde av narkotika är ägnat att motverka detta påverkans- och behandlingsarbete. När det gäller målsättningen att hålla anstalterna fria från narkotika är framför allt de kontrollåtgärder av olika slag som står till buds av betydelse. Av största vikt är också fördelningen av de intagna mellan olika anstalter med hänsyn till deras missbruksförhållanden.

Vårt förslag redovisas i de avsnitt som behandlar olika delar av verksamheten. Sammanfattningsvis kan emellertid sägas att narkotikaproblemen ligger bakom alla förslag som innefattar möjligheter till skärpta kontrollåtgärder eller större restriktivitet i fråga om friförmåner.

Mot bakgrund av narkotikasituationen föreslår vi i avsnittet om intagnas kontakt med yttrevärlden en skärpning när det gäller reglerna om brevgranskning vid slutna anstalter. I samma avsnitt behandlas reglerna om besök till de intagna. Den införsel av narkotika som förekommer sker i stor utsträckning i samband med besöken. Därför föreslår vi en skärpning såtillvida att kontrollerade besök skall få förekomma i större omfattning än enligt nuvarande regler. Vid de slutna anstalter där narkotikaproblemen är särskilt allvarliga bör som huvudregel gälla att besök endast får tas emot under kontroll av anstaltspersonal eller på sätt som omöjliggör fysisk kontakt mellan den intagne och den som besöker honom.

Problemen med narkotika ligger till en del bakom också de förslag som redovisas i avsnittet om vistelser utom anstalt. Förslagen har emellertid också andra grunder.

Enligt 32 § första stycket KvaL kan korttidspermission i form av s.k. regelbunden permission beviljas, om det inte föreligger påtaglig fara för fortsatt brottslighet eller avsevärd fara för annat missbruk. Lagtexten ger uttryck för en stark restriktivitet när det gäller förutsättningarna för att av säkerhetsskäl vägra permissioner. Sådan restriktivitet förekommer inte i tillämpningen. Vi föreslår att lagen anpassas efter den skärpta praxis som numera förekommer i detta hänseende.

Vi föreslår också – i syfte att motverka permissionsmissbruk och för att främja en ändamålsenlig användning av permissionsinstitutet – bättre planering av permissionstillfällena samt ställer krav på att varje enskild permission skall ha en uttalad och godtagbar ändamålsbestämning. Även om nuvarande föreskrifter om kvalifikationstider och permissionsfrekvens enligt vår mening i allt väsentligt kan bibehållas som riktlinjer för att åstadkomma enhetlighet i bedömningen, torde vårt förslag om bättre planering komma att medföra att permission inte beviljas med samma regelbundenhet som hittills. Vi föreslår därför att benämningen "regelbunden permission" byts till "normalpermission".

Av stor betydelse för kriminalvårdens rehabiliterande verksamhet är möjligheten att med stöd av 34 § KvaL lämna medgivande till att en vistelse på behandlingshem eller annan vårdinrättning utanför kriminalvården får tillgodoräknas som straffverkställighet. Institutet har hittills inte haft någon särskild benämning utan vanligen kallats "34 §-place-

ring". Vi anser att institutet bör bibehållas och föreslår att det skall benämnas "behandlingsplacering utom anstalt" (49 § lagförslaget).

Vi föreslår inte någon ändring när det gäller förutsättningarna för att bevilja behandlingsplacering. Dock hänvisar vi till 4 § lagförslaget och de däri föreslagna allmänna föreskrifterna om att dels verkställigheten skall utformas så att straffets ändamål beaktas, dels särskild uppmärksamhet skall ägnas åt förberedelse av den intagnes frigivning under den senare hälften av verkställigheten i anstalt.

Ett problem med behandlingsplaceringarna är att en förhållandevis stor andel av dem bryts i förtid. När behandlingstiden sträcker sig förbi tidpunkten för den villkorliga frigivningen är antalet avbrutna behandlingar större än antalet fullföljda. För att motverka avbrott vid tidpunkten för villkorlig frigivning och för att bättre säkerställa att förmånen av behandlingsplacering reserveras för intagna som verkligen är motiverade för behandlingen föreslår vi att föreskrift som avses i 26 kap 15 § brottsbalken skall få meddelas i anslutning till att medgivandet till behandlingsplacering lämnas. När den avsedda behandlingstiden sträcker sig längre än till tidpunkten för den villkorliga frigivningen föreligger ytterligare ett problem som ibland varit till allvarig olägenhet för tillämpningen. Problemet hänger samman med att kostnadsansvaret för den behandling som är avsedd att äga rum efter frigivningen ligger inte på kriminalvården utan på den kommunala socialtjänsten. Av skäl som närmare anges i det ifrågavarande avsnittet av betänkandet föreslår vi att detta kostnadsansvar skall övergå till kriminalvården.

I samma avsnitt behandlar vi också frigångsinstitutet. Därvid hänvisar vi till den allmänna bestämmelsen i 4 § lagförslaget. Att ändamålet med straffbestämningen skall beaktas bör hindra en sådan extensiv tillämpning av frigångsinstitutet som någon gång förekommit och då utsatts för allvarig kritik. Vidare markeras (51 § lagförslaget) att det skall föreligga ett behov av särskilda stödåtgärder hos den intagne för att frigång skall beviljas. En tillämpning av frigångsinstitutet enligt de föreslagna reglerna är enligt vår uppfattning väl förenlig med fängelsestraffets ändamål. När frigång utgör en förutsättning för att åstadkomma acceptabla frigivningsförhållanden eller motverka bestående skadliga effekter av straffet och hinder mot frigång inte möter med hänsyn till kravet på samhällsskydd, skulle det tvärtom strida mot straffbestämningens ändamål att avstå från tillämpningen.

Vi föreslår ingen lagändring när det gäller förutsättningarna för intagna att delta i fritidsverksamhet utom anstalten.

Arbete och utbildning m.m. vid anstalterna behandlas i ett särskilt avsnitt. Vi föreslår att nuvarande bestämmelser om sysselsättningsplikt står fast.

I syfte att försvåra införseln av narkotika till anstalterna samt narkotikahandel mellan de intagna under anstaltsvistelsen föreslår vi skärpta bestämmelser när det gäller intagnas rätt att i anstalten inneha kontanter samt andra personliga tillhörigheter än kontanter. Vi menar härvid att intagna i slutna anstalter inte skall behöva ha någon tillgång alls till kontanter, om kriminalvården – såsom vi förespråkar – låter utfärda be-

talkort som kan användas vid kioskinköp och för liknande ändamål. För att hindra att annan valuta än kontanter kommer till användning vid narkotikatransaktioner mellan de intagna föreslår vi att dels de intagnas rätt till innehav i anstalten av personliga tillhörigheter skall begränsas till föremål av mindre värde, dels att överlåtelse av sådana föremål till andra intagna skall vara otillåtna.

I avsnittet om kontrollåtgärder mot intagna redovisar vi följande förslag till lagändringar.

Vi föreslår en bestämmelse som medger kriminalvården rätten att genom husrannsakan underkasta den intagnes bostadsrum i anstalten samt väskor och andra förvaringsanordningar kontroll. Kriminalvården har hittills – mot bakgrund av uttalanden i lagförarbeten – ansett sig ha sådan rätt utan särskilt lagstöd. Vi menar emellertid att regeringsformens bestämmelser om mänskliga fri- och rättigheter torde förutsätta att frågan lagregleras.

När det gäller bestämmelserna om skyddsvisitation och annan kroppsvisitation föreslår vi ingen ändring i sak. Vi förespråkar emellertid en förenkling av lagregleringen.

De kontrollåtgärder som i praktiken har störst betydelse för kampen mot narkotika i anstalterna är urinprovstagning och andra former av kroppsbesiktning. Vi anser att den nuvarande lagstiftningen i och för sig ger kriminalvården tillräckliga möjligheter att tillgripa dessa kontrollåtgärder. Den av oss föreslagna ändringen när det gäller anstaltsindelningen medför dock att den mest ingripande formen av kroppsbesiktning kommer att få användas även i sådana anstalter som nu hänförs till kategorin slutna lokalanstalter. Vi anför i sammanhanget också skäl för att kriminalvården bör införskaffa en sådan urintestapparat som medger tekniska förutsättningar för att genom urinprovstagning konstatera om en person förvarar narkotika i kroppen.

Efter förebild i rättegångsbalken föreslår vi en regel om att proportionalitetsprincipen skall beaktas vid användningen av tvångsmedel inom kriminalvården.

En intagen som under verkställigheten i anstalt bryter mot anbefalld ordning eller meddelade anvisningar kan enligt gällande bestämmelser tilldelas disciplinär bestraffning i form av antingen varning eller tids-tillägg, dvs. ett förordnande om att viss tid inte skall inräknas i verkställigheten. Vid sidan av eller ibland i stället för den såsom disciplinstraff betecknade sanktionen kan disciplinförseelsen medföra andra för den intagne negativa följder. Vanligt är att kvalifikationstiden för medgivande till permission eller annan utevistelse ändras. Det förekommer också att den intagne utsätts för s.k. "knalltransport", dvs. förflyttning till säkrare anstalt.

Vi föreslår att sådana åtgärder som nu kan motiveras bara av behandlingsskäl eller säkerhetsskäl men som i realiteten vidtas som reaktion på en disciplinär förseelse bör ingå i ett mera differentierat disciplinärt sanktionssystem. Det är i viss mån en fråga om rättssäkerhet att saker och ting ges sin rätta benämning.

Härtill kommer ytterligare ett skäl för den av oss i detta hänseende föreslagna ordningen. Frågan om s.k. fakultativ villkorlig frigivning

överbägs för närvarande av Straffsystemkommittén. Det ankommer därvid på kommittén att ta ställning till frågan i vad mån den intagnes uppförande under verkställigheten skall få inverka på tidpunkten för den villkorliga frigivningen. Om uppförandet skall beaktas vid prövningen av frigivningsfrågan måste detta emellertid göras på ett sådant sätt att det inte kan uppfattas som en dubbelbestraffning för förseelser som redan medfört sanktioner i annan ordning. En förutsättning för ett sådant system med fakultativ villkorlig frigivning som Straffsystemkommittén sålunda skall överväga är enligt vår mening en ordning för disciplinär bestraffning som innebär att det klart kan utredas vilka åtgärder av disciplinär natur som vidtagits mot den intagne.

Enligt nuvarande ordning kan disciplinära sanktioner tillämpas bara i fråga om förseelser som begåtts under vistelsen i anstalt. Permissionsmissbruk o.dyl. kan inte bestraffas disciplinärt, men föranleder regelmässigt att kvalifikationstiden för ny permission påverkas till den intagnes nackdel. Med vår inställning att åtgärder som vidtas av i realiteten disciplinära skäl skall ges sin rätta benämning följer att vi vill att disciplinsystemet skall äga tillämpning också i fråga om förseelser som begåtts i samband med permission eller annan medgiven utevistelse. Överväganden om en ordning med fakultativ villkorlig frigivning spelar också i det här sammanhanget en roll.

Som framgått av det anförda föreslår vi att beslut om ändrad kvalifikationstid för permission eller annan utevistelse samt om förflyttning av disciplinära skäl till säkrare anstalt eller avdelning formellt skall anses som disciplinära sanktioner.

När det gäller det disciplinära sanktionssystemet redovisar vi i övrigt följande överväganden och förslag.

En rimlig reaktion på inte alltför allvarliga förseelser av förstagångsnatur är att varning meddelas. Varning bör sålunda stå kvar som sanktionsform.

Viss kritik har riktats mot tidstillägget som sanktionsform. Det har ansetts som en verkninglös sanktion mot dömda med lång kvarstående verkställighetstid. När det gäller intagna med så korta straff att villkorlig frigivning inte kommer i fråga har det vidare hävdats att tidstillägget, vilket beslutas inte av domstol utan av myndighet inom kriminalvården, strider mot åtaganden i internationella konventioner. Vår uppfattning är att tidstillägget fortfarande får betraktas som ett lämpligt disciplinärt sanktionsmedel när det gäller intagna med en så kort återstående strafftid att det föreligger en tydlig koppling mellan förseelsen och disciplinbeslutets effekt. Tidstillägget bör sålunda behållas, dock med den med hänsyn till konventionsåtagandena gjorda begränsningen att tillägget i det enskilda fallet inte får medföra att den intagne är berövad friheten under längre tid än som följer av det av domstol utmätta straffet.

Den kritik som nu anförts mot användningen av tidstillägg när det gäller intagna med lång kvarstående strafftid har vi funnit berättigad. Det föreligger därför behov av ytterligare sanktionsmedel. Som sådana föreslår vi avdrag på den ersättning som utgår till intagen för deltagande i anvisad verksamhet – arbete eller studier – samt ensamvistelse i den

intagnes bostadsrum. När det gäller den först nämnda sanktionsformen hänvisar vi till att löneavdrag förekommer som disciplinåtgärd i åtskilliga sammanhang. Förslag om isolering som disciplinär sanktion har framförts tidigare och då avvisats. Vårt förslag skiljer sig på så vis från det tidigare att vi menar att enrumsvistelsen skall verkställas i den intagnes bostadsrum. Därmed minskas den risk för skadeverkningar som anförts som skäl mot det tidigare förslaget. Farhågorna om skadeverkningar anser vi f.ö. något överdrivna med hänsyn till att flertalet av de intagna som kan tänkas drabbade av sanktionen har åtskillig erfarenhet av enrumsvistelse under avsevärt svårare förhållanden i samband med anhållande och häktning.

Sammanfattningsvis innefattar det av oss föreslagna differentierade sanktionssystemet följande sanktionsformer: Varning, tidstillägg, löneavdrag, förbud mot vistelse utom anstalt, förflyttning till annan avdelning eller anstalt samt ensamvistelse i den intagnes bostadsrum.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Riksdagens ombudsmän (JO), Justitiekanslern (JK), Domstolsverket, Svea hovrätt, Norrköpings tingsrätt, Göteborgs tingsrätt, Luleå tingsrätt, Kamrarrätten i Jönköping, Länsrätten i Södermanlands län, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Kriminalvårdsstyrelsen, Kriminalvårdsnämnden, Stockholms andra övervakningsnämnd, Övervakningsnämnden i Borlänge, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Straffsystemkommittén (Ju 1992:06), Socialstyrelsen, Rättsmedicinalverket, Statens institutionsstyrelse, Jämställdhetsombudsmannen, Barnombudsmannen, Socialtjänstkommittén (S 1991:07), Juridiska fakultetsnämnden vid Uppsala universitet, Arbetsmarknadsstyrelsen, Statens invandrarverk, Malmö kommun, Örebro stad, Landsorganisationen i Sverige (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Centralorganisationen SACO/SR, Sveriges Advokatsamfund, Sveriges Domareförbund, Föreningen Sveriges polischefer, Akademikerförbundet SSR, Föreningen Styresmän och Assisterter m.fl. vid Kriminalvårdsanstalterna (SAK), Föreningen Sveriges Frivårdstjänstemän, Svenska Fångvårdssällskapet, Riksförbundet Frivilliga Samhällsarbetare (RFS), Svenska Röda korset, Svenska kyrkans centralstyrelse, Sveriges Frikyrkosamråd, Brottsofferjourernas Riksförbund (BOJ), Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige (ROKS) och Svenska Skyddsförbundet.

Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, Landstingsförbundet, Svenska kommunförbundet och Svenska Arbetsgivarföreningen (SAF) har avstått från att yttra sig över betänkandet.

Riksåklagaren har bifogat yttranden från överåklagarna vid åklagarmyndigheten i Göteborg och vid regionåklagarmyndigheterna i Kalmar, Vänersborg och Gävle.

Kriminalvårdsstyrelsen har bifogat yttrande från samtliga regionmyndigheter. Kriminalvårdsstyrelsen har även hållt en hearing med representanter från olika regionala och lokala myndigheter.

Malmö kommun har som svar i ärendet hänvisat till yttrande från kommunstyrelsens socialutskott.

Landsorganisationen i Sverige har som yttrande över remissen överlämnat yttrande från Statsanställdas förbund.

Centralorganisationen SACO/SR har som svar överlämnat yttrande från Sveriges psykologförbund samt hänvisat till yttrandet från Akademikerförbundet SSR. Sveriges psykologförbund har i sin tur åberopat ett yttrande från leg psykolog Stefan Andersson, ordförande i Sveriges Kriminalvårdspsykologers förening.

I yttrandet från Sveriges Frikyrkosamråd deltar även Sveriges kristna råd.

1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 28 kap. 13 § skall ha följande lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

28 kap.

13 §¹

Beträffande kroppsvisitation och kroppsbesiktning skall i tillämpliga delar gälla vad i 3 a, 4, 8 och 9 §§ är föreskrivet om husrannsakan. Är fara i dröjsmål, får kroppsvisitation och kroppsbesiktning beslutas av polisman.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. *Verkställes* den av annan än läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov *må ej tagas* av annan än läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mera ingående undersökning *må* utföras endast av läkare.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär *blodprovstagning* får dock verkställas och bevitnas av en man.

Förrättning, som är av mera väsentlig omfattning, skall verkställas inomhus och i avskilt rum. *Verkställs* den av *någon* annan än *en* läkare, skall såvitt möjligt ett av förrättningsmannen anmodat trovärdigt vittne närvara. Blodprov *får inte tas* av *någon* annan än *en* läkare eller legitimerad sjuksköterska. Annan mera ingående undersökning *får* utföras endast av läkare.

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna får inte verkställas eller bevitnas av *någon* annan än *en* kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska. Kroppsvisitation som enbart innebär att föremål som en kvinna har med sig undersöks och kroppsbesiktning som enbart innebär *att blodprov eller alkoholutandningsprov tas* får dock verkställas och bevitnas av en man.

Denna lag träder i kraft den 1 april 1995.

¹ Senaste lydelse 1993:1408.

Härigenom föreskrivs i fråga om lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

dels att 6 § skall upphävas,

dels att 3, 7, 11, 26, 29, 42 och 52 a–d §§ skall ha följande lydelse,

dels att i lagen skall införas två nya paragrafer, 7 a § och 64 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §²

Kriminalvårdsanstalt är riksanstalt eller lokalanstalt.

Riksanstalt, lokalanstalt eller avdelning av anstalt är öppen eller sluten. För placering av sådana intagna som avses i 20 a § kan sluten avdelning inrättas som specialavdelning med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna.

Regeringen eller myndighet, som regeringen bestämmer, förordnar vilka anstalter som är riksanstalter eller lokalanstalter, vilka anstalter eller anstaltsavdelningar som är öppna eller slutna och vilka slutna avdelningar som är specialavdelningar.

Vad i denna lag sägs om öppen eller sluten anstalt gäller även öppen eller sluten avdelning av anstalt.

En kriminalvårdsanstalt eller en avdelning av en anstalt är med hänsyn till graden av säkerhet öppen eller sluten. För placering av sådana intagna som avses i 20 a § kan en sluten avdelning inrättas som specialavdelning med särskild övervakning och begränsad gemensamhet mellan de intagna.

Regeringen eller den myndighet, som regeringen bestämmer, beslutar vilka anstalter eller anstaltsavdelningar som är öppna eller slutna och vilka slutna avdelningar som är specialavdelningar.

Vad i denna lag sägs om en öppen eller en sluten anstalt gäller även en öppen eller en sluten avdelning av en anstalt.

7 §³

Vid fördelning av de intagna mellan öppna och slutna anstalter iakttages följande.

Intagen bör placeras i öppen anstalt, om icke annan placering

Vid fördelning av de intagna mellan öppna och slutna anstalter skall följande iakttas.

En intagen bör placeras i en öppen anstalt, om inte placering i

² Senaste lydelse 1980:930.

³ Senaste lydelse 1988:622.

är *påkallad med hänsyn till säkerhetsskäl* eller *med hänsyn till att möjlighet bör beredas honom* till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som *icke* lämpligen kan *anordnas* i öppen anstalt. Vid bedömningen av om *säkerhetsskäl påkallar annan placering* skall bland andra omständigheter beaktas om *fara föreligger* för att den intagne skall avvika eller allvarligt störa ordningen genom att nyttja eller förfara olagligt med narkotika.

Den som undergår fängelse i lägst fyra år och den som i annat fall har dömts till fängelse i lägst två år för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som avser narkotika eller för försök, förberedelse, stämpling eller medverkan till brott som nu angetts skall placeras i slutan stalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att avvika eller fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats.

Prövning av om placering i slutan stalt skall ske med stöd av tredje stycket skall ske så snart verkställighet påbörjas eller annars så snart det finns anledning till det. Ett beslut om sådan placering skall omprövas när det finns anledning till det, dock alltid inom sex månader från föregående prövning.

en slutan stalt är nödvändig av säkerhetsskäl eller för att ge den intagne möjlighet till sådant arbete eller sådan undervisning, utbildning eller särskild behandling som inte lämpligen kan ordnas i en öppen anstalt. Vid bedömningen av om *det av säkerhetsskäl är nödvändigt med placering i en slutan stalt* skall bland andra omständigheter beaktas om *det finns risk* för att den intagne skall avvika. *Den som kan befaras missbruka eller på annat sätt ta befattning med narkotika under verkställigheten skall företrädesvis placeras i en slutan stalt.*

Den som undergår fängelse i lägst fyra år och den som i annat fall har dömts till fängelse i lägst två år för grovt narkotikabrott eller grov varusmuggling som avser narkotika eller för försök, förberedelse, stämpling eller medverkan till brott som nu angetts skall placeras i *en* slutan stalt, om det med hänsyn till arten av hans brottslighet eller annars kan befaras att han är särskilt benägen att avvika eller fortsätta en brottslig verksamhet av allvarlig karaktär innan verkställigheten i anstalt har avslutats. *Placeringen skall företrädesvis ske i en sådan anstalt eller avdelning av anstalt som är särskilt lämpad att tillgodose kraven på hög säkerhet.*

Prövning av om placering i *en* slutan stalt skall ske med stöd av tredje stycket skall ske så snart verkställighet påbörjas eller annars så snart det finns anledning till det. Ett beslut om sådan placering skall omprövas när det finns anledning till det, dock alltid inom sex månader från föregående prövning.

Vid fördelningen av de intagna mellan anstalter av samma slag skall eftersträvas en placering som är ägnad att tillgodose den intagnes behov av utbildning eller behandling och främja en ändamålsenlig planering av frigivningen.

11 §⁴

För att underlätta anpassningen i samhället kan *den som är intagen i lokalanstalt* medges att under arbetstid utföra arbete eller *delta* i undervisning, utbildning eller annan särskilt anordnad verksamhet *utom* anstalten. *Vid anstalt som nu sagts bör särskilda åtgärder vidtagas för att främja verksamhet av detta slag.*

Medgivande som avses i första stycket kan lämnas även den som är intagen i rixanstalt, om särskilda skäl föreligger. Vad som har sagts nu gäller dock inte en intagen som avses i 7 § tredje stycket.

För att underlätta anpassningen i samhället kan *en intagen* medges att under arbetstid utföra arbete eller *delta* i undervisning, utbildning eller annan särskilt anordnad verksamhet *utanför* anstalten. *Detta gäller inte en intagen som avses i 7 § tredje stycket.*

26 §⁵

Brev eller andra försändelser till eller från den som är intagen i slutet *riksanstalt* skall granskas för undersökning av om de innehåller något otillåtet föremål. Finns det anledning anta att en försändelse innehåller ett sådant föremål, får granskning i detta syfte *ske* även av en försändelse till eller från den som är intagen i *annan* anstalt, *om det är påkallat av säkerhetsskäl.*

Brev eller andra försändelser till eller från den som är intagen i *en* slutet *anstalt* får granskas för att undersöka om de innehåller något otillåtet föremål. *Beräffande den som är intagen på specialavdelning skall en sådan granskning alltid göras.* Finns det anledning att anta att en försändelse innehåller ett sådant föremål eller *sker det stickprovsvis,* får granskning i detta syfte göras även av en försändelse till eller från den som är intagen i *en öppen* anstalt.

⁴ Senaste lydelse 1988:622.

⁵ Senaste lydelse 1991:1133.

Beträffande den som är intagen på specialavdelning, skall granskningen av brev eller försändelser även syfta till att undersöka om de innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller något annat liknande förfarande. *När det är påkallat av säkerhetsskäl, får granskning i detta syfte även ske stickprovvis beträffande intagna i allmänhet* samt, beträffande den som är intagen i slutan stalt, om det är nödvändigt med hänsyn till *hans* särskilda förhållanden.

Första och andra styckena gäller *ej sådant* brev som enligt 25 § skall vidarebefordras utan granskning.

Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får *han* också hindras från kontakter med andra personer genom brev i den *mån* det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

Intagen får *mottaga* besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. *Han* får *ej mottaga* besök som *är ägnat* att äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka *hans* anpassning i samhället eller *eljest* vara till skada

Beträffande den som är intagen på *en* specialavdelning skall granskningen av brev eller andra försändelser även syfta till att undersöka om de innehåller något meddelande om planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller något annat liknande förfarande. *Granskning i detta syfte får också göras beträffande andra intagna, när det finns anledning att anta att en försändelse innehåller ett sådant meddelande.* Beträffande den som är intagen i *en* slutan stalt får *sådan* granskning även göras om det finns anledning att anta att planläggning av brottslig verksamhet, avvikande eller något annat liknande förfarande pågår vid anstalten eller granskningen är nödvändig med hänsyn till *den* intagnes särskilda förhållanden eller sker stickprovvis.

Första och andra stycket gäller *inte sådana* brev som enligt 25 § skall vidarebefordras utan granskning.

Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får *den* intagne också hindras från kontakter med andra personer genom brev i den *utsträckning* det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

29 §⁶

En intagen får *ta emot* besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. *En intagen* får *inte ta emot* besök som *kan* äventyra säkerheten i anstalten eller som kan motverka *den* intagnes anpassning i samhället eller *annars* vara till

⁶ Senaste lydelse 1993:1410.

för *honom* eller annan. Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får *han* också vägras besök i den *mån* det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i sluten riksanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för allvarlig brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs och lämpligen kan ske skall upplysningar också inhämtas om hans personliga förhållanden i övrigt. Vad som har sagts nu gäller ej, i den mån det är uppenbart obehövt på grund av att den besökande är känd eller av annat skäl.

Till underlag för bedömningen av om den som är intagen i annan anstalt än sluten riksanstalt skall i ett särskilt fall få ta emot besök får en sådan kontroll som avses i andra stycket göras i den mån det är påkallat av säkerhetsskäl.

Tjänsteman vid anstalten skall vara närvarande vid besök, om det är påkallat med hänsyn till säkerheten. Vid besök av advokat som biträder den intagne i en rättslig angelägenhet får tjänsteman närvara endast om advokaten eller den intagne begär det.

Som villkor för besök kan av säkerhetsskäl föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation eller ylig kroppsbesiktning.

skada för *den intagne* eller annan. Om en intagen under utredningen av ett disciplinärende hålls avskild från andra intagna, får *den intagne* också vägras besök i den *utsträckning* det är oundgängligen nödvändigt för att syftet med utredningen inte skall äventyras.

Om det behövs för att kunna bedöma om en intagen skall få ta emot besök i ett särskilt fall eller om ett besök skall vara kontrollerat, skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs skall upplysningar också inhämtas om den besökandes personliga förhållanden i övrigt.

Om det behövs med hänsyn till säkerheten, skall en tjänsteman vid anstalten vara närvarande vid besöket eller detta ske under sådana förhållanden att den intagne och den besökande inte kan överlämna föremål till varandra (kontrollerat besök). Besök av en advokat som biträder den intagne i en rättslig angelägenhet skall vara kontrollerat bara om advokaten eller den intagne begär det.

42 §⁷

Vid transport av intagen skall såvitt möjligt *tillses* att han *ej utsättes* för obehörigas uppmärksamhet.

Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, får den intagne *vid transport eller annars under vistelse utom anstalten beläggas med fängsel*.

Kan befarias att transport medför skada för den intagnes hälsa, skall läkares medgivande till transporten inhämtas.

Vid transport av *en* intagen skall såvitt möjligt *ses till* att han *inte utsätts* för obehörigas uppmärksamhet.

Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, får den intagne *beläggas med fängsel vid förflyttning inom anstalten samt vid transport eller annan vistelse utanför anstalten*.

52 a §⁸

Om det inte är uppenbart obehövt, skall den som intages i kriminalvårdsanstalt vid ankomsten till anstalten kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som han enligt vad som följer av denna lag *ej får inneha*.

I övrigt får en intagen kroppsvisiteras för eftersökande av föremål som nyss sagts när

1. anledning förekommer att sådant föremål skall anträffas på honom,

2. det sker stickprovvis eller också i anslutning till större undersökning som av säkerhetsskäl görs av utrymmen inom anstalten och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymme som berörs av undersökningen,

3. den intagne skall mottaga eller har haft oövekat besök, eller

4. den intagne efter vistelse utanför anstalten kommer åter till denna.

Om det inte är uppenbart obehövt, skall den som är intagen i slutna riksanstalt kroppsvisiteras då han har haft besök som avses i

En intagen får kroppsvisiteras för att söka efter otillåtna föremål när

1. det finns anledning att anta att ett sådant föremål skall anträffas på honom,

2. han återkommer efter en vistelse utanför anstalten,

3. han skall ta emot eller har haft okontrollerat besök, eller

4. det görs stickprovvis eller i anslutning till en större undersökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom anstalten och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymmet som berörs av undersökningen.

Den som skall tas in i anstalt skall kroppsvisiteras när han anländer till anstalten, om det inte är uppenbart obehövt. Detsamma gäller när en intagen i

⁷ Senaste lydelse 1982:401.

⁸ Senaste lydelse 1982:401.

andra stycket 3 samt i fall som anges i andra stycket 4.

Vad som har sagts i andra stycket utgör ej hinder mot att i annat fall företages sådan ytlig kroppsvisitation som bedömes nödvändig av säkerhetsskäl och som endast avser eftersökande av vapen eller annat farligt föremål.

sluten anstalt återkommer efter en vistelse utanför anstalten eller har haft okontrollerat besök.

Utöver vad som följer av första och andra stycket får en intagen underkastas sådan ytlig kroppsvisitation som bedöms nödvändig av säkerhetsskäl och som endast syftar till att söka efter vapen eller andra farliga föremål.

Prop. 1994/95:124
Bilaga 3

52 b §⁹

Intagen får kroppsbesiktigas när anledning förekommer att föremål som han enligt vad som följer av denna lag ej får inneha skall anträffas på honom.

Utöver vad som följer av första stycket får kroppsbesiktning i den mån det anses påkallat företas i fall som avses i 52 a § första stycket och andra stycket 2–4. I fråga om den som inte är intagen i sluten riksanstalt gäller detta dock bara ytlig kroppsbesiktning.

Utöver vad som framgår av 52 d § får en intagen kroppsbesiktigas när det finns anledning att anta att ett otillåtet föremål skall anträffas på honom.

I den utsträckning det behövs får kroppsbesiktning göras även i fall som avses i 52 a § första stycket 2–4 och andra stycket. I fråga om den som är intagen i öppen anstalt gäller detta dock bara ytlig kroppsbesiktning.

52 c §¹⁰

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iakttas. Om möjligt skall vittne närvara.

Annan kroppsvisitation än som avses i 52 a § fjärde stycket eller kroppsbesiktning får, när åtgärden gäller kvinna, ej verkställas eller bevitnas av annan än kvinna, läkare eller legitimerad sjuksköterska.

Föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning och som intagen enligt vad som följer av denna lag ej får

Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad ändamålet med åtgärden kräver. All den hänsyn som omständigheterna medger skall iaktas. Om möjligt skall ett vittne närvara.

Vad i 28 kap. 13 § tredje stycket rättegångsbalken föreskrivs om kroppsvisitation och kroppsbesiktning av en kvinna gäller inte sådan ytlig kroppsvisitation som avses i 52 a § tredje stycket.

Ett otillåtet föremål, som anträffas vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning, skall omhändertas och förvaras för den intagnes

⁹ Senaste lydelse 1982:401.

¹⁰ Senaste lydelse 1982:401.

inneha, skall *omhändertagas* och räkning, såvitt *inte* annat är särskilt föreskrivet. Prop. 1994/95:124
 förvaras för *hans* räkning, såvitt *ej* annat är särskilt föreskrivet. Bilaga 3

52 d §¹¹

En intagen är, om inte annat för-
 anleds av medicinska eller liknan-
 de skäl, skyldig att på anmaning
 lämna blod-, urin- eller utand-
 ningsprov för kontroll av att han
 inte är påverkad av beroende-
 framkallande medel.

En intagen är, om inte annat för-
 anleds av medicinska eller liknan-
 de skäl, skyldig att på anmaning
 lämna blod-, urin- eller utand-
 ningsprov för kontroll av att han
 inte är påverkad av beroende-
 framkallande medel *eller något
 sådant dopningsmedel som avses i
 1 § lagen (1991:1969) om förbud
 mot vissa dopningsmedel.*

64 §

*Anträffas i andra fall än som
 avses i 63 § inom anstalten egen-
 dom som kan antas bli tagen i
 beslag, får kriminalvårdsanstalten
 omhänderta egendomen i avvaktan
 på beslut därom.*

Denna lag träder i kraft den 1 april 1995.

¹¹ Senaste lydelse 1993:210.

Härigenom föreskrivs att 11 § lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Häktad får *mottaga* besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. *Han* får *ej mottaga* besök som kan medföra fara från säkerhetssynpunkt. *Ej* heller får den som är häktad på grund av misstanke om brott *mottaga* besök som kan medföra fara för att bevis *undandröjes* eller utredning om brott *eljest* försvåras.

Om det är *påkallat* av säkerhetsskäl eller för att undvika att bevis *undandröjes* eller utredning om brott *eljest* försvåras, skall en eller flera personer vara närvarande vid besök.

Under förutsättningar som anges i andra stycket kan som villkor för besök föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation *eller medger undersökning av väska, kasse eller annat dylikt som han vill medföra vid besöket.*

En häktad får *ta emot* besök i den utsträckning det lämpligen kan ske. *En häktad* får *inte ta emot* besök som kan medföra fara från säkerhetssynpunkt. *Inte* heller får den som är häktad på grund av misstanke om brott *ta emot* besök som kan medföra fara för att bevis *undandröjs* eller utredning om brott *annars* försvåras.

Om det *behövs* av säkerhetsskäl eller för att undvika att bevis *undandröjs* eller utredning om brott *annars* försvåras skall en eller flera personer vara närvarande vid besök.

Under förutsättningar som anges i andra stycket kan som villkor för besök föreskrivas att den besökande underkastar sig kroppsvisitation.

Om det behövs för att kunna bedöma om den som är häktad skall få ta emot besök i ett särskilt fall eller om ett besök skall vara kontrollerat, skall i förväg undersökas om den besökande har dömts eller är misstänkt för brottslig verksamhet. I den utsträckning det behövs skall upplysningar också inhämtas om den besökandes personliga förhållanden i övrigt.

Om försvarares rätt att <i>samman-</i>	Om försvarares rätt att <i>träffa</i> den	Prop. 1994/95:124
<i>träffa med</i> den som är häktad	som är häktad finns bestämmelser	Bilaga 3
finns bestämmelser i rättegångs-	i rättegångsbalken	
balken.		

Denna lag träder i kraft den 1 april 1995.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1994-09-09

Närvarande: f.d. regeringsrådet Magnus Sjöberg, justitierådet Johan Munck, regeringsrådet Leif Lindstam.

Enligt en lagrådsremiss den 16 juni 1994 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken, m.m.

Förslagen har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Elisabeth Lager.

Förslagen föranleder följande yttrande av *Lagrådet*.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

7 a §

Som framhållits i det betänkande av Fängelseutredningen (SOU 1993:76 s. 116 ff) som ligger till grund för det remitterade förslaget vilade lagen om kriminalvård i anstalt vid sin tillkomst på uppfattningen att behandlingsinsatser inte primärt var en uppgift för kriminalvården utan i första hand borde ankomma på andra samhällsorgan. I enlighet med vad som framgår av remissprotokollet (avsnitt 5) har under senare tid särskilda behandlingsprogram utvecklats vid flera anstalter. Även om denna utveckling fortsätter, torde likväl anstaltsplaceringen beträffande det övervägande antalet intagna komma att styras av andra faktorer än önskemål att tillgodose behov av viss behandling eller utbildning. Den föreslagna avfattningen av förevarande paragraf kan därför framstå som något missvisande.

Lagrådet ifrågasätter om inte en mera adekvat lydelse av paragrafen erhålls, om den formuleras i huvudsak enligt Fängelseutredningens förslag till motsvarande bestämmelse (7 § tredje stycket i den föreslagna lagen om verkställighet av fängelsestraff). Första meningen av förevarande paragraf kan då ges den lydelsen att, vid fördelningen av de intagna mellan anstalter av samma slag, den som har behov av utbildning eller behandling som anordnas i viss anstalt skall, om det är lämpligt, placeras i denna. Därefter kan i enlighet med remissförslaget i en andra mening sägas att i övrigt den placering skall eftersträvas som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen.

Det är givet att i det särskilda fallet en helhetsbedömning av vilken placering som är den lämpligaste måste göras och att, som också framhålls i remissprotokollet, de riktlinjer som har kommit till särskilt uttryck i paragrafen därvid måste vägas mot andra faktorer. Det bör också framhållas att föreskriften om att en placering som är ägnad att främja en ändamålsenlig planering av frigivningen skall eftersträvas innebär att närhetsprincipen även i fortsättningen får stor betydelse vid

beslut om anstaltsplacering, även om den inte avses komma att upprätthållas som en överordnad norm.

Prop. 1994/95:124
Bilaga 4

Övriga lagförslag

Förslagen lämnas utan erinran.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 8 december 1994

Närvarande: statsrådet Sahlin, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, Peterson, Thalén, Freivalds, Wallström, Persson, Tham, Schori, Blomberg, Heckscher, Hedborg, Andersson, Nygren, Ulvskog, Sundström, Lindh

Föredragande: statsrådet Freivalds

Regeringen beslutar proposition 1994/95:124

Ändringar i kriminalvårdslagstiftningen (anstaltsindelningen m.m.).

